מכללת לוינסקי לחינוך
נוסדה בתל־אביב תרע"ג - 1912

רשות המחקר, ההערכה והפיתוח

חוקרים במכללה 11

שבט תשע"א ינואר 2011

ההוצאה לאור
כל הזכויות שמורות
©

תוכן העניינים

עמוד

פתח דבר 5

תכנית יום העיון 6

לקויות למידה ואסטרטגיות התמודדות

"הילדים האחרים שלנו הם אחרים מילדים אחרים" - התמודדות משפחות לילדים עם צרכים אחרים 11
ד"ר רבקה הלל-לביאן וענבל בכר

העצמת איכות חיי סטודנטים לקויי ראייה ועיוורים באמצעות תכנית "מעגלי אחווה" 12
ד"ר איתי הס

Skill learning and developmental dyslexia 13
ד"ר קרול גולדפוס

הערכה מבוססת תכנית לימודים במתמטיקה - כלי לאיתור ואפיון קשיים של תלמידים עם דיסקלקוליה התפתחותית 14
ד"ר ניצה מרק-זיגדון

הבדלים בתהליכים המוחיים של קוראים תקינים ודיסלקטיים 15
ד"ר יוסי ארזואן

שפות, שיח ושונות

יכולת דקדוק ואוריינות בעברית כשפה שנייה בקרב תלמידי תיכון דוברי ערבית מצפון הארץ לפני תכנית התערבות לקידום לשוני בעברית ואחריה - מחקר אורך 17
ד"ר איריס אלפי-שבתאי וטלאל זועבי

ניתוח שיח כיתתי באמצעות כלי המשלב תיאוריות 18
ד"ר מיכל טבח וד"ר טלי נחליאלי

מודעות לשונית ומטא-לשונית ביצירות דתיה בן-דור 20
ד"ר אילת יפת

עמוד

Biblical troubled discourse: A theoretical model through the prism of the Midrash 22
לורן גלזר

אסרטיביות בין-קבוצתית ותוך-קבוצתית בקרב מתבגרים עולי חבר-העמים ובני העדה האתיופית: השלכות חינוכיות 23
ד"ר ענת כורם

חינוך ומדעי הרוח

תבונת איש במכתבו - למקומו של ר' שמואל הנגיד בחינוך העברי בא"י מראשיתו ועד ימינו 26
ד"ר רפי שיניאק

קולו של "האחר" הערבי: דמות הערבי ויחסי יהודים-ערבים בשני ספרים לנוער מאת תמר ורטה-זהבי 28
אורית לנגר

תופעת המטופל המיוחד בקרב המטפלים באמנות בישראל 29
ד"ר עליזה פלורנטל

הוראה במיטבה: על היבטים אוניברסאליים בדרכי ההוראה של רש"י 31
ד"ר יוספה רחמן

אירוניה והומור ביצירתו של אפרים סידון למבוגרים ולילדים: עיון סגנוני 33
אורית בונה

הגיל הרך

אימהות וילדיהן עובדים יחד על כתיבת מילים וקריאת ספר: קידום הפעילות המשותפת והשפעתה על אוריינות הילדים 35
פרופ' איריס לוין, ד"ר דורית ארם

מאפייני אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות לילדיהן בגיל שנה 36
ד"ר אורית מועלם

הגננת והסייעת כצוות בגן הילדים 38
גתית ורסנו

מאה שנות גן ילדים בארץ-ישראל 39
ד"ר גילה רוסו-צימט, ד"ר שוש סיטון ומרים סנפיר

עמוד

זהות ותפיסה מקצועית

תהליך הגיבוש המואץ של האני המקצועי של מורה צעירה בשיח בעיות מקוון 41
פרופ׳ עירית קופפרברג

פניות לעזרה בנושא של חומרים פסיכו-אקטיביים: השוואה בין תפיסות של תלמידים, מורים ויועצים חינוכיים 42
ד״ר רחל שגיא, ד״ר תמי ראובני, פרופ׳ חנה עזר וד״ר יצחק גילת

תפיסת הזהות המקצועית של בוגרי תכנית ההכשרה לטיפול בעזרת בעלי חיים 43
שרי בר-און, ד״ר רחל שגיא וד״ר יצחק גילת

לחץ בהכשרה - מחקר משווה יהודים-ערבים 44
ד״ר שרית סגל, פרופ׳ חנה עזר, ד״ר יצחק גילת וד״ר רחל שגיא בשיתוף עם ד״ר נביל סעדה ממכללת אל-קאסמי

עמיתות מכללה-בית ספר - חקר מקרה 45
ד״ר תמי ראובני, פרופ׳ חנה עזר, ד״ר נורית מירב וחיותה רגב

סימפוזיון - השימוש בתקשוב להעצמת ההוראה והלמידה

שימוש ב-Moodle להעצמת ההוראה והלמידה במכללות להכשרת מורים 48
ד״ר אלונה פורקוש-ברוך

יחסי הגומלין בין מערכת לניהול תוכן ולמידה לתהליכי הערכה בקורסים מקוונים 49
ד״ר ליאת אייל

השימוש בתקשוב להעצמת ההוראה והלמידה - מהמכללה לשדה 51
ד״ר צביה לוטן ומירי מילר

הטכנולוגיה כמנוף להידוק אופני האינטראקציה 52
ד״ר סמדר בר-טל

מגיבה: **ד״ר שרי סלונים**

רשימת המשתתפים 54

פתח דבר

אנו מתכבדים להציג בקובץ הנוכחי תקצירי מחקרים של חברי הסגל האקדמי ובוגרי תכניות התואר השני במכללת לוינסקי לחינוך, שהוצגו ביום הסגל החוקר, חוקרים במכללה 11, שנערך ב 16.1.11.

בקובץ עשרים ושמונה תקצירים, המופיעים לפי סדר הצגתם במושבים של יום המחקר. בכל מושב מוצגים ארבעה-חמישה מחקרים.

להלן המושבים:

א. לקויות למידה ואסטרטגיות התמודדות

ב. שפות, שיח ושונות

ג. חינוך ומדעי הרוח

ד. הגיל הרך

ה. זהות ותפיסה מקצועית

ו. סימפוזיון – השימוש בתקשוב להעצמת ההוראה והלמידה

אנו מודים לחברי הסגל על תרומתם המחקרית להתפתחות האקדמית במכללה ומאחלים להם שעבודותיהם ישמשו בסיס ראיות עשיר ועדכני לפיתוח ולקידום בתחום שבו הם עוסקים.

בברכה,
חברי הוועדה המארגנת:

פרופ' חנה עזר,
ראש רשות המחקר, ההערכה והפיתוח

ד"ר יצחק גילת,
מרכז יחידת ההערכה וחוקר ברשות המחקר, ההערכה והפיתוח

ד"ר רחל שגיא,
חוקרת ברשות המחקר, ההערכה והפיתוח

פרופ' עירית קופפרברג,
יו"ר הוועדה לעידוד מחקרים, מרכזת מרכז שח"ק וחוקרת ברשות המחקר, ההערכה והפיתוח

ד"ר אריאל חורין,
המשנה לראש המכללה לעניינים אקדמיים

ד"ר עידית טבק,
ראש החוג לחינוך ולהוראה וראש בית הספר לחינוך

יום סגל חוקר – חוקרים במכללה 11
יום ראשון, י"א בשבט תשע"א, 16 בינואר 2011, בחדר 424

תכנית יום העיון

מנחה: פרופ' חנה עזר
ראש רשות המחקר, ההערכה והפיתוח

12.30-12.00 **התכנסות וכיבוד קל**

12.40-12.30 **דברי פתיחה**
פרופ' לאה קסן, נשיאת מכללת לוינסקי לחינוך

13.30-12.40 **גב' רנה אוסיזון,** מרכזת בכירה (בקרה ומעקב), לשכת המדען הראשי משרד-החינוך
הנוהל להיתר איסוף מידע במוסדות שבפיקוח משרד החינוך

14.00-13.30 **פרופ' אמנון וולמן,** ראש בית הספר לחינוך מוזיקלי במכללת לוינסקי לחינוך
שיתופיות ביצירה אמנותית מוזיקלית

14.15-14.00 **ה פ ס ק ה**

15.45-14.15 **מושבים מקבילים**

מושב א': לקויות למידה ואסטרטגיות התמודדות
יו"ר – ד"ר רבקה הלל-לביאן

ד"ר רבקה הלל-לביאן וענבל בכר
"הילדים האחרים שלנו הם אחרים מילדים אחרים" - התמודדות משפחות לילדים עם צרכים אחרים

ד"ר איתי הס
העצמת איכות חיי סטודנטים לקויי ראייה ועיוורים באמצעות תכנית "מעגלי אחווה"

ד"ר קרול גולדפוס
Skill learning and developmental dyslexia

ד״ר ניצה מרק-זיגדון
הערכה מבוססת תכנית לימודים במתמטיקה - כלי לאיתור ואפיון קשיים של תלמידים עם דיסקלקוליה התפתחותית

ד״ר יוסי ארזואן
הבדלים בתהליכים המוחיים של קוראים תקינים ודיסלקטיים

מושב ב': שפות, שיח ושונות

יו"ר – ד"ר טלי נחליאלי

ד״ר איריס אלפי-שבתאי וטלאל זועבי
יכולת דקדוק ואוריינות בעברית כשפה שנייה בקרב תלמידי תיכון דוברי ערבית מצפון הארץ לפני תכנית התערבות לקידום לשוני בעברית ואחריה - מחקר אורך

ד״ר מיכל טבח וד״ר טלי נחליאלי
ניתוח שיח כיתתי באמצעות כלי המשלב תיאוריות

ד״ר אילת יפת
מודעות לשונית ומטא-לשונית ביצירות דתיה בן-דור

לורן גלזר
Biblical troubled discourse: A theoretical model through the prism of the Midrash

ד״ר ענת כורם
אסרטיביות בין-קבוצתית ותוך-קבוצתית בקרב מתבגרים עולי חבר-העמים ובני העדה האתיופית: השלכות חינוכיות

מושב ג': חינוך ומדעי הרוח

יו"ר – ד"ר רפי שיניאק

ד״ר רפי שיניאק
תבונת איש במכתבו - למקומו של ר׳ שמואל הנגיד בחינוך העברי בא״י מראשיתו ועד ימינו

אורית לנגר
קולו של ״האחר״ הערבי: דמות הערבי ויחסי יהודים-ערבים בשני ספרים לנוער מאת תמר ורטה-זהבי

ד״ר עליזה פלורנטל
תופעת המטופל המיוחד בקרב המטפלים באמנות בישראל

ד״ר יוספה רחמן
הוראה במיטבה: על היבטים אוניברסאליים בדרכי ההוראה של רש״י

אורית בונה
אירוניה והומור ביצירתו של אפרים סידון למבוגרים ולילדים: עיון סגנוני

מושב ד': הגיל הרך

יו"ר: ד"ר גילה רוסו-צימט

פרופ׳ איריס לוין וד״ר דורית ארם
אימהות וילדיהן עובדים יחד על כתיבת מילים וקריאת ספר: קידום הפעילות המשותפת והשפעתה על אוריינות הילדים

ד״ר אורית מועלם
מאפייני אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות לילדיהן בגיל שנה

גתית ורסנו
הגננת והסייעת כצוות בגן הילדים

ד״ר גילה רוסו-צימט, ד״ר שוש סיטון ומרים סנפיר
מאה שנות גן ילדים בארץ-ישראל

מושב ה': זהות ותפיסה מקצועית

יו"ר – ד"ר נורית מירב

פרופ׳ עירית קופפרברג
תהליך הגיבוש המואץ של האני המקצועי של מורה צעירה בשיח בעיות מקוון

ד״ר רחל שגיא, ד״ר תמי ראובני, פרופ׳ חנה עזר וד״ר יצחק גילת
פניות לעזרה בנושא של חומרים פסיכו-אקטיביים: השוואה בין תפיסות של תלמידים, מורים ויועצים חינוכיים

שרי בר-און, ד״ר רחל שגיא וד״ר יצחק גילת
תפיסת הזהות המקצועית של בוגרי תכנית ההכשרה לטיפול בעזרת בעלי חיים

ד"ר שרית סגל, פרופ' חנה עזר, ד"ר יצחק גילת וד"ר רחל שגיא בשיתוף עם ד"ר נביל סעדה ממכללת אל-קאסמי
לחץ בהכשרה - מחקר משווה יהודים-ערבים

ד"ר תמי ראובני, פרופ' חנה עזר, ד"ר נורית מירב וחיותה רגב
עמיתות מכללה-בית ספר – חקר מקרה

מושב ו': סימפוזיון - השימוש בתקשוב להעצמת ההוראה והלמידה

יו"ר – ד"ר אלונה פורקוש-ברוך

מגיבה – ד"ר שרי סלונים

ד"ר אלונה פורקוש-ברוך
שימוש ב-Moodle להעצמת ההוראה והלמידה במכללות להכשרת מורים

ד"ר ליאת אייל
יחסי הגומלין בין מערכת לניהול תוכן ולמידה לתהליכי הערכה בקורסים מקוונים

ד"ר צביה לוטן ומירי מילר
השימוש בתקשוב להעצמת ההוראה והלמידה - מהמכללה לשדה

ד"ר סמדר בר-טל
הטכנולוגיה כמנוף להידוק אופני האינטראקציה

16.00-15.45 הפסקת קפה

17.15-16.00 רב-שיח: אתיקה במחקר חינוכי

מנחה: ד"ר קלאודיה גלושנקוף

משתתפים:
פרופ' נעמה צבר בן-יהושע: סוגיות אתיות באופני הסוואת זהותם של מרואיינים

עו"ד יותם וירז'ינסקי אורלנד: קניין רוחני וזכויות יוצרים בפרסום ובאינטרנט

ד"ר יואב סילברט: בין ערכי אמת לערכים אחרים במחקר

פרופ' איריס לוין: אתיקה ביחסי מנחה-מונחה: יצירת המחקר, כתיבת העבודה ופרסום המחקר

ד"ר יעל שטימברג (מכון מניפה - להערכה מקדמת למידה): האם התכוונתי להיות שותף במחקר מקוון?

*** הדיון יתקיים בהשתתפות פעילה של הקהל.**

לקויות למידה
ואסטרטגיות התמודדות

"הילדים האחרים שלנו הם אחרים מילדים אחרים" - התמודדות משפחות לילדים עם צרכים אחרים

ד"ר רבקה הלל-לביאן וענבל בכר

מטרת מחקר זה היא להשמיע את קולן של אימהות לילדים עם צרכים אחרים, ללמוד מהן על דרכי התמודדותן עם ילדם האחר, לזהות את גורמי ההצלחה, למפות את מקורות הקושי ודרכי ההתמודדות במשפחה.

המחקר הינו מחקר איכותני - נרטיבי. איסוף הנתונים נעשה באמצעות ראיונות נרטיביים לעשרים אימהות לילדים עם צרכים אחרים. ניתוח הנתונים נעשה באמצעות העלאת תמות מרכזיות, חלוקה לקטגוריות ומציאת קשרים בין הקטגוריות.

המחקר הנוכחי מדגיש את חשיבות הסביבה המשפחתית כמשמעותית בחייהם של החברים בה. מניתוח הממצאים עלו ארבע תמות מרכזיות ששיקפו את תפישתן של האימהות. **תמה ראשונה** עוסקת בגילוי השונות של הילד האחר, **תמה שנייה** עוסקת ברווח והפסד: א. זוגי; ב. משפחתי; ג. חברתי; ד. רגשי; ה. כלכלי, ו. מקצוע; **תמה שלישית** עוסקת בהתמודדות עם המערכת א. באופן כללי; ב. מערכת החינוך (פורמאלית); ג. מערכת החינוך הבלתי פורמאלית (שעות הפנאי), **ותמה רביעית** עוסקת במחשבות על העתיד.

מחקר זה סיפק מידע על התמודדותן של משפחות לילדים עם צרכים אחרים. מפאת החשיבות הרבה שיש בהכרת המערכת האקולוגית העוטפת כל ילד באשר הוא, שמיעת קולם של הורים לילדים עם צרכים אחרים שופכת אור על חייהם של הילדים בסביבתם הטבעית. על מנת שמערכת הכשרת המורים בישראל תוכל לשדרג מערכות ולהתייחס בתכניותיה החדשות לא רק לרה-ארגון מבני, אלא גם לרה-ארגון בתפיסת העולם, עליה להכיר מקרוב את הגורמים הבאים במגע עם הילד בעל הצרכים האחרים.

העצמת איכות חיי סטודנטים לקויי ראייה ועיוורים באמצעות תכנית "מעגלי אחווה"[1]

ד"ר איתי הס

היצג זה מתאר ממצאי מחקר שליווה תכנית חינוכית – חברתית אשר הותאמה לסטודנטים ל"ר.

מטרת המחקר הייתה לבחון את יעילותה של התכנית בשיפור איכות החיים של הסטודנטים על פי הערכות המשתתפים בה.

המסגרת התיאורטית למחקר הייתה גישת איכות החיים ההומניסטית – חינוכית (רייטר, 2004). גישה זו מציעה שיפור במדדי איכות החיים של תלמידים על ידי עיבוד קבוצתי ואישי של תכנים מחייהם באמצעות שיטת "מעגלי הפנמה". שיטה זו מדגישה למידה על ידי התנסות אישית, שיתוף הקבוצה, דיון מושגי והסקת מסקנות.

עשרה סטודנטים לקויי ראייה ועיוורים שחברו ממספר מוסדות אקדמיים בארץ נרשמו לתכנית. התכנית כללה 14 מפגשים בני ארבע שעות במשך שלושה וחצי חודשים (סמסטר אקדמי). מהותה וייחודה של התכנית הוא בכך שהנושאים שנלמדו בה – היבטים פיזיולוגיים של המגבלה, זכויות וחובות אנשים עם מוגבלויות, סנגור עצמי והתמודדות עם סטיגמה, חיי עבודה, לימודים באקדמיה ואהבה וזוגיות, נקשרו לאורך התהליך לעולמם האישי והחברתי של המשתתפים. המחקר שליווה את התכנית התבסס על עקרונות הפרדיגמה האיכותנית ונשען על ניתוח יומני המשתתפים.

מממצאי המחקר העיקריים העלו כי המשתתפים דיווחו על הרחבה משמעותית של הידע בנושאים בהם התכנית עסקה ובהפנמתו. כמו כן דיווחו המשתתפים על שינוי בתפיסת מגבלת הראייה, בהתמודדות עם המגבלה ובהערכה העצמית אשר בא לידי ביטוי בשיפור בפן הרגשי ובכך באיכות חייהם.

לממצאי המחקר חשיבות בנוגע לאפשרות הרחבת השימוש בתכניות המבוססות על עקרונות "מעגלי הפנמה". כך, אם עד עתה נעשו ניסיונות להפעלת תכניות שכאלו רק בקרב תלמידים בגילאי 6-18, הרי שהמחקר הנוכחי שיקף את יעילותה של התכנית גם עבור סטודנטים בגירים באקדמיה.

רשימת מקורות

רייטר, ש' (2004). *מעגלי אחוה*. חיפה: אחוה.

---

1. מחקר זה נתמך על ידי ה"קרן הלאומית למדע" מס' 950/08.

Skill learning and developmental dyslexia

Carol Goldfus - ד"ר קרול גולדפוס

Dyslexia is the name given to those children who have difficulties in acquiring skilled reading. The study addresses the issue of automaticity and reading proficiency in native Hebrew-speaking children with dyslexia through two skill learning tasks. The research objectives were to determine whether there is a relationship between reading and skill learning; to investigate whether children with dyslexia reach automaticity in non-verbal skill learning tasks and to find out whether there is a difference between sequential motor learning skills and executive functioning in reaching automaticity. The findings suggest that people with dyslexia have normal skill- learning ability despite slow processing speed. The learning slope of the dyslexic learner was identical to that of the normal readers: slow speed did not interrupt learning; the dyslexic child needed more time. The results indicate a connection between sequence learning ability, the ability to learn a skill with executive components, and abilities that influence reading.

The contribution of this research will be discussed under three headings, namely, the theoretical, diagnostic and clinical/ education implications.

הערכה מבוססת תכנית לימודים במתמטיקה - כלי לאיתור ואפיון קשיים של תלמידים עם דיסקלקוליה התפתחותית

ד"ר ניצה מרק-זיגדון

דיסקלקוליה התפתחותית הינה לקות למידה ייחודית לתחום החשבון, הנגרמת ככל הנראה, מפגיעה בתפקוד מוחי, הגורם לקשיים בתהליכים בסיסיים של עיבוד מידע נומרי וחשבוני. עד כה, איתור תלמידים עם דיסקלקוליה מתבצע באמצעות מבחני ביצוע סטנדרטיים וההגדרה ניתנת לתלמידים שקבלו ציונים, הנמוכים לפחות בשנתיים מהמצופה מבני גילם ואשר אין להם קשיים נוספים או באמצעות כלים ממוחשבים הבודקים יכולות נומריות בסיסיות.

במטרה להרחיב את הידע על מאפיינים של תלמידים עם דיסקלקוליה, שלש שאלות הנחו את המחקר הנוכחי: (1) האם ניתן לאתר תלמידים עם דיסקלקוליה התפתחותית באמצעות כלי הערכה מבוסס תכנית לימודים במתמטיקה? (2) מהם מאפייני הקושי הספציפיים של תלמידים אלה בנושאים השונים? (3) האם טווח המספרים משפיע על רמת הקושי?

למחקר זה, בנינו כלי לאיתור ולהערכת ידע של תלמידים עם דיסקלקוליה בכיתה ג' ו ד'. הכלי נבנה בהתאם לעקרונות ההערכה מבוססת תכנית לימודים (Curriculum Based Assessment). במחקר השתתפו 28 תלמידים אשר אותרו מבין כ- 600 תלמידים: 14 תלמידים בקבוצת הניסוי ו-14 תלמידים בקבוצת הביקורת. תהליך האיתור כלל ביצוע של מבחני אינטליגנציה, קשב ושפה מקובלים וכן, הערכת הידע המתמטי באמצעות הכלי שפותח לצורך המחקר.

בהתייחס לשאלה הראשונה נמצא כי בעוד שרמת הידע המתמטי של קבוצת הביקורת התאימה למצופה מבני גילה רמת הביצוע של קבוצת הניסוי הייתה בפער של שנתיים לפחות. בהתייחס לשאלה השנייה נמצאו הבדלים ברמת הידע בין מטלות הנשענות על ידע של חוקים לעומת מטלות הנשענות על ידע של עובדות יסוד. בהתייחס להשפעה של טווח המספרים נמצא רמת הקושי, בדרך כלל, אינה מושפעת מגודל המספרים. ממצאים אלה תומכים בכלי לאיתור תלמידים עם דיסקלקוליה התפתחותית ושופכים אור על מאפייני קושי ספציפיים. כמו כן, מעוררים מחשבה על תהליכים קוגניטיביים אשר מעורבים בביצוע מטלות מתמטיות ועל דרכים להתערבות בתכניות לימודים במתמטיקה לתלמידים אלה.

הבדלים בתהליכים המוחיים של קוראים תקינים ודיסלקטיים

ד"ר יוסי ארזואן

דיסלקציה התפתחותית מוגדרת כרמת קריאה (דיוק, מהירות והבנה הנמדדים ע"י מבחנים אינדיבידואלים) הנופלת בצורה משמעותית מהמצופה מהגיל הכרונולוגי, רמת האינטליגנציה והלמידה. ליקוי זה בקריאה מפריע להישגים אקדמיים או לפעילות יומיומית הדורשת קריאה. תהליך הקריאה מורכב מהיכולת לזהות מילים ומהבנתן, כאשר עיקר הבעיה של הדיסלקטים הינה בזיהוי מילים שהינו התהליך הבסיסי שעליו שאר יכולות הקריאה מתפתחות. ברגע שתהליך זיהוי המילים הינו תהליך מיומן ואוטומטי הקורא יכול להפנות משאבים לתהליכים אחרים כגון הבנה (Siok, 2004; Stanovich, 1991).

מחקרים על מבנה המוח מראים שיש שינויים מבניים בין מוח של קורא תקין למוח "דיסלקטי". כמו כן מחקרים הבודקים פעילות מוחית הראו שישנם הבדלים בפעילות המוחית של שתי קבוצות אלו באזורים שונים במוח. במחקר הנוכחי בחנו בעזרת שיטות אנליזה והדמיה מוחית את ההבדלים בין הרשתות המוחיות התומכות בביצוע מטלות קוגניטיביות שפתיות (שיום, והחלטה לקסיקלית מהירה ואיטית) ולא שפתיות (זיכרון מרחבי), בקבוצת קוראים תקינים ודיסלקטים, והראינו שהבדלים בין הקבוצות מותנים באופי המטלה ורמת הקושי לביצועה, ויכולות להתבטא במספר מדדים כגון: יציבות הרשת, רמת פעילות וחוזק הקשרים ברשת התומכת את העיבוד הקוגניטיבי. כמו כן בחנו את השונות בתוך קבוצת הקוראים התקינים והדיסלקטים, והראינו שהדיון בקוראים לא תקינים כקבוצה מוביל לעיוות המסקנות, והצענו שיטה חדשה בה לניתוח המידע על קבוצת הקוראים הלא תקינים.

רשימת מקורות:

Siok, W.T., Perfetti, C.A., Jin, Zhen, & Tan, L.H. (2004). Biological abnormality of impaired reading is constrained by culture. *Nature*, 431 (2), 71-76.

Stanovich, K. E. (1991). Word recognition: Changing perspectives, in: *Handbook of Reading Research Volume 2*. NJ. USA: Lawrence Erlbaum Ass. Inc. Mahwah.

שפות, שיח ושונות

יכולת דקדוק ואוריינות בעברית כשפה שנייה בקרב תלמידי תיכון דוברי ערבית מצפון הארץ לפני תכנית התערבות לקידום לשוני בעברית ואחריה - מחקר אורך

ד"ר איריס אלפי-שבתאי וטלאל זועבי[2]

מחקר זה בחן לאורך שנה את ידע העברית בקרב 15 תלמידי תיכון דוברי ערבית מצפון הארץ. הידע נבחן בשני תחומים: דקדוק ואוריינות, באמצעות הקשר טבעי של כתיבת נרטיב אישי בעברית. הנרטיבים נכתבו בשלושה מועדים. הראשון הופק בהיות התלמידים בכיתה י"א; השני ב-י"ב, לפני לימוד תכנית ההתערבות שנבנתה לקידום תחומים בהם אותר קושי בעברית; והנרטיב השלישי הופק לאחר תכנית ההתערבות. כל אחד מ-45 הנרטיבים נותח לפי אותם מדדים.

מטרות העבודה היו: למפות את יכולות התלמידים בדקדוק ובאוריינות בעברית; לבחון באמצעות כתיבה על אותו נושא האם המעבר מי"א לי"ב קידם את יכולות התלמידים; לבנות תכנית התערבות המושתתת על הקשיים בדקדוק ובאוריינות בעברית אשר מופו בנרטיבים; להעביר את תכנית ההתערבות לאותם התלמידים, בהיותם בכיתה י"ב; לבחון את תרומתה של תכנית ההתערבות לקידום דקדוק ואוריינות בעברית; ו-להציע דרכים להמשך קידום העברית של דוברי הערבית בישראל.

נמצא, כי המעבר לי"ב יחד עם התערבות ממוקדת בקשיי הלומדים, קידמו באופן מובהק את היכולות בעברית, בעוד שהמעבר מי"א לי"ב לא תרם לקידום. התלמידים לאחר ההתערבות כתבו טקסט ארוך יותר; הפיקו פחות שגיאות דקדוקיות, והציגו רמת אוריינות גבוהה יותר מאשר לפני ההתערבות. הם השתמשו ביותר שמות תואר, יותר פעלים גבוהים ויותר שמות עצם מופשטים, וגם הפיקו טקסט מאורגן יותר. עם זאת, קל יותר לקדם ולהעשיר את יכולות האוריינות בעברית מאשר את הדקדוק. גם בטקסט השלישי אותרו שגיאות שורשיות בעברית, לצד תלות בשפת האם, הערבית. מכאן בולטת החשיבות בקיום תכניות מושכלות וארוכות טווח לקידום יכולות הדקדוק והאוריינות בעברית.

---

2. מחקר זה נערך במסגרת פרויקט הגמר בתכנית התואר השני "חינוך לשוני בחברה רב תרבותית" בהנחיית ד"ר איריס אלפי-שבתאי.

ניתוח שיח כיתתי באמצעות כלי המשלב תיאוריות

ד"ר מיכל טבח וד"ר טלי נחליאלי

מטרת המחקר היא זיהוי תהליכי למידה והוראה של סטודנטים מהמכללה במסגרת קורס למתמחי מתמטיקה. בפרט, בהיצג זה נתמקד בהצגה של כלי לניתוח שיח לימודי שהוא תוצאה של שילוב שתי תיאוריות – האחת בלשנית (SFL-Systemic Functional Linguistic) והאחרת, תיאוריית למידה (קומוגניציה).

על פי SFL (Halliday, 1978; Halliday & Matthiessen, 2004; O'Halloran, 2005), שפה היא משאב ליצירת משמעות תוך כדי בחירה. על פי הלידיי, כל שימוש בשפה ממלא שלוש פונקציות בו זמנית – הדובר מתייחס לתוכן כלשהו (ideation), מעמיד את עצמו ביחס לנאמר ולשותפיו לשיח (interpersonal), ומארגן את הטקסט כך שיהיה בעל משמעות בהקשר הנוכחי (textual). שלוש הפונקציות האלה נקראות – מטה פונקציות (פונקציות-על).

הגישה הקומוגניטיבית (Sfard, 2008) היא גישה סוציו תרבותית אשר מגדירה חשיבה כהפנמה של תקשורת בינאישית. השיח הוא סוג מסוים של תקשורת שמאופיין על ידי ארבעה מרכיבים – המילים והשימוש בהן, המתווכים הויזואליים, הרוטינות והנרטיבים המקובלים. על פי גישה זו אפשר להתייחס לכל תחום תוכן (למשל, מדעים או מתמטיקה) כאל סוג של שיח בעל מרכיבים הייחודיים לו.

כדי לזהות תהליכי הוראה ולמידה של סטודנטים למתמטיקה במכללה, צילמנו ותכתבנו את כל השיעורים במסגרת קורס מתמטי אחד. לשם ניתוח התכתובים המשכנו לפתח כלי ייחודי המאפשר התייחסות בו זמנית להיבטים שונים של השיח שהתפתח בכיתה – השיח הפדגוגי, השיח המתמטי והשיח הבינאישי (נחליאלי ורגב, 2009). במסגרת זו נדגים את הכלי שפותח וכן את השימוש בכלי על קטע משיעור.

נתייחס בנפרד לכל אחת מפונקציות-העל:

תוכן: בתחילת כל נושא המורה והסטודנטים השתמשו בצורה שונה בכל אחד ממאפייני השיח. מבחינת הסטודנטיות מוקד הלמידה היה בהיבט הרוטיני ואילו המורה התמקדה בהיבט הנרטיבי.

בינאישי: ההיבט הבינאישי היה מרכזי בקורס. המורה טיפחה היבט זה על ידי העצמה של הסטודנטים ושל ההתקדמות שלהם. נראה שטיפוח זה הוא שאפשר את התפתחות השיח המתמטי של הסטודנטים.

ארגוני: המרצה ביצעה פעולות שונות כדי לארגן את השיח המתמטי כך שהסטודנטים יהיו משתתפים יותר מרכזיים בשיח. בין השאר היא נקטה בשיטות של revoicing כאסטרטגיה פדגוגית אשר שימשה בו זמנית להעצמת הרעיון שהציע הסטודנט ולניסוח מחודש של הרעיון כך שיהיה תואם יותר לנרטיבים המתמטיים.

כלי המחקר שבו השתמשנו לניתוח השיח הכיתתי מאפשר התמקדות בשלושה סוגי שיח המתרחשים בו זמנית בכיתה – התכני, הבינאישי והארגוני. כל אחד משלושת סוגי השיח הוא בעל תרומה ייחודית ושונה. כדי להבין את המורכבות של תהליכי ההוראה ולמידה יש להתייחס לכל אחד מהשלושה ולקשר ביניהם.

רשימת מקורות:

נחליאלי, ט' ורגב ח' (2009). *אירועים מעודדי למידה וחשיבה ואירועים בולמי למידה וחשיבה בשיעורי מתמטיקה*. דוח מסכם שהוגש למכון מופ"ת.

Halliday, M.A.K. (1978). *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.

Halliday, M.A.K., & Matthiessen, C.M.I.M. (2004). *An Introduction to Functional Grammar* (Third ed.). London: Arnold.

O'Halloran, K. (2005). *Mathematical discourse. Language, symbolism and visual images.* Continuum Press.

Sfard, A. (2008). *Thinking as communicating: Human development, the growth of discourses, and mathematizing.* New York: Cambridge University Press.

מודעות לשונית ומטא-לשונית ביצירות דתיה בן-דור

ד"ר אילת יפת

ההרצאה מבוססת על פרק מתוך עבודת הדוקטורט שעניינה הוא תיאור הלשון והסגנון ביצירות דתיה בן-דור. מטרת הפרק הזה היא להציג את הפן המטא-לשוני ביצירותיה של בן-דור ולהראות כיצד הן יכולות לעורר את מודעותו המטא-לשונית של הנמען הצעיר. המחקר תיאורי בעיקרו, ולכן שיטת המחקר הייתה איסוף המבעים המטא לשוניים מהקורפוס ומיונם לפי תחומי הלשון.

מחקר המטא-לשון החל להתפתח באמצע המאה ה-20, ואחד הראשונים שהגדיר אותו היה רומן יאקובסון בשנת 1960 (יאקובסון, 1986). לאורך השנים נוסחו הגדרות נוספות (למשל פרוכטמן, 2000; שטיין, תשס"ג), והמשותף לכולן הוא הרעיון כי מבע מטא-לשוני הוא מבע שמטרתו לתאר את הלשון עצמה, אם במונחים פורמליים ואם לאו. לצורך מחקר זה, העוסק בספרות ילדים, נוסחה הגדרה ספציפית יותר למושג מבע מטא-לשוני: "מבע החושף מודעות מטא-לשונית של המוען או שמטרתו לעורר מודעות מטא-לשונית אצל הנמען" (יפת, 2007).

ביצירותיה של דתיה בן-דור, ובעיקר בספר "ככה זה בעברית", בולט מאוד העיסוק הרב בענייני לשון שונים באופן ישיר או עקיף, במונחים פורמליים או בלתי פורמליים, ובכך באה לידי ביטוי המודעות המטא-לשונית הגבוהה שלה, המעוררת מודעות מטא-לשונית גם אצל השומע. על פי פראט וגריב (1984) המודעות המטא-לשונית באה לידי ביטוי בכל תחומי הלשון: פונולוגיה, מורפולוגיה, תחביר, סמנטיקה ופרגמטיקה, ואכן יצירותיה של בן-דור שופעים היגדים מטא-לשוניים כמעט בכל התחומים האלה.

1. פונולוגיה – ביצירות אחדות, כמו "אותיות מפטפטות" ו"בלי ועם", עוסקת בן-דור בצלילים, במבני ההברות ובחריזה.
2. מורפולוגיה – ב"ככה זה בעברית", "היא והוא" ו"קוראים לי יויו" היא עוסקת בצורה ישירה בדרכי התצורה של שם התואר, בקשר שבין צורת היחיד לצורת הרבים בזכר ובנקבה, ביצירת פעלים גזורי שם, בקשר שבין צורת הזכר לצורת הנקבה ובשמות פרטיים לסוגיהם.

3. גבול תחביר-לקסיקון – בקטגוריה זו אפשר למצוא דוגמאות אחדות מיצירות שונות שבהן בן-דור חושפת בפני השומע יצירת ביטויים מצד אחד ושבירת ביטויים מצד אחר.

4. סמנטיקה – ביצירות השונות דתיה בן-דור עוסקת בהיבטים שונים של יחסי משמעות. בקבוצת השירים הקרויים "מילים אחיות" היא עוסקת בנרדפות, ובאחרות היא עוסקת בדו-משמעות ובניגודים.

במסגרת המחקר לא נבדקה השאלה האם אכן היצירות מעוררות את המודעות הלשונית אצל הנמען הצעיר ובאיזו מידה. את השאלה הזו אני מקווה לבדוק במחקר המשך.

מכיוון שהמחקר הוא תיאורי, אין לו מסקנות אופרטיביות.

Biblical troubled discourse: A theoretical model through the prism of the Midrash

לורן גלזר [3]

The paper is based on my MEd project which adapted the Four World Model (FWM) (Kupferberg & Green, 2005) to the study of biblical troubled discourse. Biblical troubled discourse is defined as a genre of discourse analysis that displays a situation of distress or conflict between two protagonists at a major juncture of the biblical plot. The paper aims to describe and explain how the analysis process of biblical texts motivated the incorporation of a fifth component comprising midrashic contextualization into the existing Four World Model. The paper will comprise a short summary of the theoretical framework focusing on modern troubled talk and the FWM, biblical troubled discourse, the hermeneutic and exegetic analysis of biblical narratives, midrashic commentary and the theory of explicit and implicit biblical intertextuality. Then, I will illustrate text analysis which will highlight how local and global meaning are constructed and will provide reasons for the addition of a fifth component to the existing FWW model. I will conclude with a summary of the theoretical, methodological and practical implications of my project.

Bibliography:

Kupferberg, I., & Green, D. (2005). *Troubled talk: Metaphorical negotiation in problem discourse.* Berlin: Mouton de Gruyer.

3. מחקר זה נערך במסגרת פרויקט הגמר בתכנית התואר השני "חינוך לשוני בחברה רב תרבותית" בהנחיית פרופ' עירית קופפרברג.

אסרטיביות בין-קבוצתית ותוך-קבוצתית בקרב מתבגרים עולי חבר-העמים ובני העדה האתיופית: השלכות חינוכיות

ד"ר ענת כורם

מתבגרים החווים מעבר בין-תרבותי ניצבים בפני אתגרים רבים, והם נחשבים לקבוצה הנמצאת בסיכון לפיתוח בעיות שונות בהסתגלותם הפסיכולוגית והבית ספרית (James, 1997). המחקר הנוכחי בחן את ההיבט החברתי של המעבר והתמקד באסרטיביות של מתבגרים עולים, כאשר מטרתו הייתה להבין טוב יותר את ההתמודדות החברתית שלהם. לאור הידע הנצבר לגבי תפיסות מורכבות של מהגרים את העולמות החברתיים שלהם (e.g., Horenczyk & Sankevich, 2006) הוצע במחקר הנוכחי לערוך הבחנה בין שני סוגי אסרטיביות של עולים: אסרטיביות כלפי קבוצת הרב, דהיינו, כלפי הוותיקים (המכונה במחקר אסרטיביות בין- קבוצתית), ואסרטיביות כלפי קבוצת בני ארץ המוצא (אסרטיביות תוך-קבוצתית).

במחקר השתתפו 1027 תלמידי תיכון (441 עולי חבר-העמים, 242 בני העדה האתיופית ו-333 ותיקים) משמונה בתי ספר ברחבי הארץ, 479 בנים ו- 548 בנות. השאלונים כללו נתונים דמוגרפיים של המשתתפים ושאלון למדידת אסטרטגיות להתמודדות חברתית (אסרטיביות, פסיביות ואגרסיביות) במעבר בין-תרבותי, אשר פותח במיוחד לצורך המחקר.

נמצא שרמת האסרטיביות של העולים נמוכה יותר מזו של הוותיקים, בעוד רמת האגרסיביות של עולי חבר-העמים גבוהה יותר מאשר זו של שתי הקבוצות האחרות, ורמת הפסיביות של בני העדה האתיופית גבוהה יותר מאשר זו של שתי הקבוצות האחרות. כמו כן, הבנות נמצאו אסרטיביות יותר מן הבנים. באשר להבחנה בין שני סוגי האסרטיביות, הבדלים בין אסרטיביות בין-קבוצתית לאסרטיביות תוך-קבוצתית נמצאו בקרב עולי חבר-העמים, אך לא בקרב בני העדה האתיופית. בתוך קבוצת עולי חבר העמים ההבדלים בין שני סוגי האסרטיביות נמצאו גדולים יותר בקרב הבנים מאשר בקרב הבנות.

אדון בממצאים בהתייחס להשלכותיהם על העשייה החינוכית עם נוער עולה. הדגש יושם על המלצות לשיקולי דעת ולפעולות חינוכיות אשר תקדמנה את שילובם החברתי והלימודי בבית הספר.

רשימת מקורות:

Horenczyk. G., & Sankevich, V. I. (2006, July). *Acculturation attitudes, perceived ingroup and outgroup expectations, and adaptation among immigrant adolescents.* Paper presented at the 18th International Congress of the International Association for Cross- Cultural Psychology, Spetses, Greece.

James, D. C. S. (1997). Coping with a new society: The unique psychosocial problems of immigrant youth. *The journal of School Health, 67*, 98-102.

חינוך ומדעי הרוח

תבונת איש במכתבו - למקומו של ר׳ שמואל הנגיד בחינוך העברי בא״י מראשיתו ועד ימינו

ד״ר רפי שיניאק

אבו אברהים שמואל הלוי בן יוסף אבן נגרילה, (קורדובה 993-גראנדה 1056) הידוע בכינויו - שמואל הנגיד, עשה רושם עצום על בני זמנו, וזכרו לא מש מלב הבריות במשך שנים. פרשת חייו עושה רושם של אגדת פלאים, בתהפוכותיה (שירמן, תשנ״ט). דמותו זו של שמואל הנגיד, קסמה גם למחוללי המהפכה בקיום היהודי מאז תקופת ההשכלה. בעיקר ריתקה את בני דור התחיה. תכונותיו המגוונות שנתמזגו באישיותו ב״הרמוניה נפלאה״, יכלו, לדעתם ותפיסתם, לשרת את אנשי החינוך העברי החדש בבואם לעצב את דמות ה״יהודי החדש״. מחקרי הוא מחקר ספרותי-עיוני-היסטורי, בו אני בודק את מקומו של שמואל הנגיד בחינוך העברי בא״י מראשיתו. לשם כך, אי אפשר לנתק את בחינת מקומו של שמואל הנגיד בחינוך, מבדיקת מקומה של המורשת היהודית והוראת המקצועות העבריים בכלל והספרות וההיסטוריה בפרט, בחינוך היהודי החדש המתהווה בגולה ובארץ ישראל, לפני קום המדינה ולאחריה. זאת תוך השוואה בין הגישות והזרמים השונים ותוך התבוננות בדינמיקה והשינוי שחלו בתחומים אלה במהלך השנים. וכל זאת יש לקשר לחקר הספרות העברית בכלל וזו של ימי הביניים בפרט, לבדיקת מקומם של שאר משוררי ״תור הזהב״, יחד עם התפתחות הגישות להוראת הספרות (לם, 1988; שיניאק, תשנ״ב).

היחס אל שמואל הנגיד ושירתו משתנה במהלך השנים ואף בזרמים השונים. בתחילה מדגישים את תרומתו לחקר התלמוד ופחות את כשרונו הספרותי. בהמשך, גם בהשפעת המחקר המתפתח, עולה חשיבות תרומתו כמשורר. בעיקר מודגש מקומם של שירי החול שלו - שירי מלחמה, הגות, קינה טבע ויין. רובם בעלי אופי אנושי-כללי, אישי ולאומי, אשר יכלו לשרת את התפיסה הלאומית של בית הספר העברי, כל זרם חינוכי לפי גישתו היהודית והחינוכית. גם בגישות להוראת שיריו, כחלק מהשינוי שחל בהוראת הספרות בכלל ושל ימי הביניים בפרט חל שינוי. מגישה רלאטיביסטית לגישה על-זמנית ולגישה פרספקטיבית. ומגישה היסטורית, ביוגרפית, לשונית, וגישת תולדות הספרות ותורת הספרות לגישה דתית, גישה לאומית- ציונית למגווניה, גישה חברתית

ולבסוף לגישה הומניסטית, לגישה פיידו-צנטרית ולגישה ספרותית-אמנותית (פגיס 1970; שיניאק, תשנ"ב; דה מלאך 2008).

רשימת מקורות:

דה-מלאך, נ' (2008). *לא על היופי לבדו, על הוראה ביקורתית של ספרות*. תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

לם, צ' (1988). הבסיסים האידיאולוגיים של לימודי היהדות בחינוך הישראלי, *החינוך המשותף*, 130, 57-76.

פגיס, ד' (1970). *שירת החול ותורת השיר למשה אבן עזרא ובני דורו*. ירושלים: הוצאת מוסד ביאליק.

שיניאק, ר' (תשנ"ב). גישות להוראת השירה העברית של ימי הביניים מאז ראשית החינוך העברי בא"י ועד היום, *עלון למורה לספרות*, 13, 38-44.

שירמן, ח' (תשנ"ט). *תולדות השירה העברית בספרד המוסלמית*. ירושלים: הוצאת מאגנס ומכון בן-צבי.

קולו של "האחר" הערבי: דמות הערבי ויחסי יהודים-ערבים בשני ספרים לנוער מאת תמר ורטה-זהבי

אורית לנגר[4]

ההרצאה תציג מחקר אשר בדק את האופן בו מתמודדת הסופרת תמר ורטה-זהבי עם סוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני בספרייה לגיל הנעורים "שרוטה" (2007) ו"סלטה לאחור" (2008). העבודה היא פרשנית-ספרותית לאור שלוש גישות: קריאה צמודה (close reading), אסכולת תגובת הקורא (reader response theory), וכן קריאה ביקורתית, ברוח הגישה הפוסט-קולוניאלית. בנוסף, נבחנה כתיבתה העיונית של הסופרת, והתקיים עמה ראיון.

ספריה של ורטה-זהבי משמשים במה להצגתן של סוגיות פוסטקולוניאליות מורכבות המשמשות זירה למאבקים אידיאולוגיים ובמה להצבתם של הבדלים תרבותיים בין מערב למזרח. באמצעות העלילות היא מעלה סוגיות העוסקות ביחסי כובשים-נכבשים וסוגיות מוסריות, אתן מתמודדת המדינה. ה"אחר" ערבי והמשפחה הערבית נתפסים בספריה באופן אוריינטליסטי-חיובי. ספריה של ורטה-זהבי מציעים התמודדויות שונות עם הסכסוך. שני הספרים מציגים את חשיבות הכרת ה"אחר" ומניעת הדמוניזציה שלו. אך בעוד הספר "שרוטה" מדגיש את הצורך בדיאלוג בין העמים, גם במצב קיצוני לאחר היפגעות מטרור, המסר העיקרי העולה מ"סלטה לאחור" הוא כי ניתוק בין העמים הוא הפיתרון היחידי הקיים. עוד נמצא, כי אין איזון בספרים בהצגת הצדדים בסכסוך. ורטה זהבי מציגה לקורא הישראלי את הצד הערבי תוך נקיטת עמדה אוהדת כלפיו. חוסר האיזון מודגש גם באמצעות כרונוטופיים, הבאים בזיקה לדמות הערבי, וקושרים אותו לנרטיב הפלסטיני ולכיבוש.

חולשת היצירות מתמקדת בשתי סוגיות: בשאלת הזהות של הדמויות היהודיות שנדחקת לשוליים ולא מטופלת, ובסיומו של הספר "סלטה לאחור", המציע הגירה (זמנית?) וחוסר התמודדות, שעשויים להתקשר באופן סמלי לויתור על זכותנו על הארץ, ולהעביר מסר הפוך, ממה שכוונה אליו הסופרת.

חרף הבעיות במחקר נמצא כי ספריה של הסופרת עוסקים באומץ בנושא, מאירים אותו מנקודת מבטו של ה"אחר" הערבי, מציגים לקורא העברית המתבגר את הערבי כאדם מורכב ובעל ייחוד אישי, ועשויים לתרום לשינוי דעות קדומות כלפיו.

---

4. מחקר זה נערך במסגרת פרויקט הגמר בתכנית התואר השני "חינוך לשוני בחברה רב-תרבותית", מכללת לוינסקי לחינוך, בהנחיית פרופ' אילנה אלקד-להמן.

תופעת המטופל המיוחד בקרב המטפלים באמנות בישראל

ד"ר עליזה פלורנטל

יותר מכל מטופל אחר המטופל המיוחד מאתגר ומגייס את המטפל. המטופל מחפש דמות שתשמש תחליף לדמות ההתקשרות (Bowlby 1980, 1988), לעתים אלו קווי דמיון בינו לבין המטופל הגורמים לתהליכי העברה וההעברה נגדית. בהיות המטפל אמפאתי הוא מוכן להתגייס, להיענות לצרכי המטופל המיוחד, להגמיש את גבולות הטיפול (זמן, תשלום, חומרים ועוד). במודע או שלא במודע, המטופל המיוחד הוא מעין 'ציפור הנפש' של המטפל. עצמת הרגשות מהווה הזדמנות ללמוד מן המטופל (קייסמנט, 1988, 1995). מטפלים מסוימים כתבו על המטופל המיוחד שלהם. העלילה של הסיפור 'מעשה בבן מלך שנפל לשיגעון' של רבי נחמן מברסלב (1982) היא אודות מטפל שמתוך אמפטיה היה מוכן לטפל בדרך לא שגרתית וכך הציל את בן המלך. ברגמן (1998) אף הוא כתב על המטופלת המיוחדת שלו והוסיף את ציוריה. הפסיכיאטר ד"ר וייס (1991) הודה שהמטופלת מיוחדת שלו שינתה את חייו. את ספרו 'כל יום קרובים יותר' כתב יאלום (1998) על ג'ני המטופלת מיוחדת שלו, המשלמת לו בתיעוד המפגשים.

בטיפול מתקיימת תופעת ה'מטפל הפצוע' (יונג, 1987) בעצמה רבה, שכן נוצר הדהוד בין המטפל למטופל המיוחד. בד בבד עם המטופל, המטפל עובר תהליכי שינוי, שכן המטפל המיוחד גורם למטפל להיות יותר קשוב לעצמו, ומהווה מעין 'סוכן שינוי'; בזכותו המטפל עובר תהליכי אינטרוספקציה, ונחשף לצדדים עמוקים של אישיותו ואנושיותו. בזכות המטופל המיוחד המטפל מגיע לתובנות הן לגבי הטיפול הספציפי בו והן לגבי התערבויות טיפוליות במטופליו הנוספים. הדרכה מחזקת את ה"מדריך הפנימי" (קייסמנט 1988, 1995) של המטפל, ועוזרת למטפל להתמודד עם התופעה באופן שתתרום למטפל, למטופל המיוחד ולתהליכי הטיפול.

בהיצג אתן דוגמא של 'חקר מקרה עצמי' (self-study) מתוך עבודת הדוקטורט שבחנה עשרה מקרים של יחס מטפלים למטופליהם המיוחדים. בהיצג יוצגו התופעות ויחסי הגומלין בין מטפל למטופל.

הזרקור שהפניתי כלפי עצמי אפשר לי תהליכי היתבנות שעיקרם הבנת התהליכים לעומק ובניית עצמי מחדש כאשת מקצוע וכאדם. בעקבות ממצאי

המחקר פיתחתי כלים לעבודה למטפלים במטופלים מיוחדים: "ציור מקרה" ו'קבלת החלטות באמצעות יצירה'.

כמו כן, יידונו ההשלכות הפרקטיות של ממצאי המחקר למטפלים אחרים, בכל המקצועות, כולל בהוראה, לפיהן ניתן מתוך חקרי מקרה ללמוד כיצד לטפל/להורות/להתגייס תוך שמירה על מטרות הטיפול ועל גבולות ביחסי מטפל מטופל.

רשימת מקורות:

ברגמן, ז' (1998). *אהבה זה לא סכין*. תל אביב: הוצאת ידיעות אחרונות.

יאלום, א' (1998). *כל יום יותר קרובים*. תל אביב: הוצאת כנרת.

יאלום, א' (2002). *מתנת התרפיה*. הוצאת כנרת.

יונג, ק' ג' (1987). *הפסיכולוגיה של הלא מודע*. תל אביב: דביר.

קייסמנט, פ' (1988). *ללמוד מן המטופל*. תל-אביב: דביר .

קייסמנט, פ' (1995). *להוסיף וללמוד מן המטופל*. תל-אביב: דביר.

רבי נחמן מברסלב (1982). *תיקון הלב* - סיפורים חלומות שיחות בעריכת פנחס שדה. הוצאת שוקן.

Bowlby, J. (1988). A Secure base: Clinical applications of attachment theory .London: Routledge.

Bowlby, J. (1980). Epilogue. In the place of attachment in human behaviour. In C.M. Parks & J. Stevenson-Hinde (Eds.). New York: Basic Books.

הוראה במיטבה: על היבטים אוניברסאליים בדרכי ההוראה של רש״י

ד״ר יוספה רחמן

רש״י (רבי שלמה יצחקי, 1040-1105) נחשב לגדול המורים של התנ״ך והתלמוד. פירושו על התורה שאוב ברובו מהמקורות התלמודיים (=התורה שבעל פה) משום שהללו משופעים בין השאר גם בפירושים לתורה. המטרה העיקרית של מחקר זה היא להציג את המטמורפוזות שעברו החומרים התלמודיים הנוגעים לפרשנות התורה, מהעיצוב הלמדני האליטיסטי במסגרת הטבעית של התורה שבעל פה (=המסגרת הדיסציפלינארית) אל העיצוב המיטיב יותר עם הלומד, במסגרת פירושו של רש״י (=המסגרת ההוראתית). באופן זה תיחשפנה הסיבות לפופולאריות הרבה של הפירוש וגם יובהר כיצד הצליח רש״י להטביע את חותם אישיותו האצילית והססגונית על היצירה.

ספרות המחקר עוסקת ביחסו של רש״י למקורותיו (למשל ליבוביץ, תש״ל; קמין, תשמ״ו), בערכיו (גרוסמן, תשס״ח) ועוד. במחקריי (תשמ״ב, תשמ״ג, תשנ״א, תשס״ב) מושם דגש על היבטים דידקטיים בפירושו ועל סוגיות המסייעות להבנת ההבדלים בינו לבין מקורותיו. הנחת היסוד היא שכל סטייה מלשון המקורות, בין סטייה שיש בה תוספת עליהם, בין סטייה הממירה אותם בנוסח אחר, היא משמעותית. במסגרת ה״שיפוצים״ שערך רש״י בתוך מקורותיו התלמודיים ולצידם, נחשפו דרכי הוראה מפותחות ומתוחכמות שמגמתן הבהרה ופישוט; מטמורפוזות סגנוניות, מבניות ותכניות, ועוד. נתגלו ניסוחים חדשניים מהם משתקפים ערכיו ומידותיו הטובות. כמו כן, בהמשך לעבודתו של פרנקל (תשל״ה) ובאמצעות מונחי מחקר עדכניים מוארים עקרונות הארגון והשזירה של החומרים השונים בפירושו. הסיבה לשימושו של רש״י בפירושים בעלי אופי שונה (פשט ודרש) מתפרשת על סמך ההנחה שהייתה לו מודעות למכלול הצרכים הפרשניים הנדרשים לבנייתו של פירוש. מן הראוי גם להצביע על חוכמתו לעקוף את המגבלות של התקופה באמצעות ויתור על האחדות הסגנונית.

מתברר שלרש״י הייתה חשיבה אוניברסאלית, לא שמרנית, בתחומי הדידקטיקה והדיסציפלינה גם יחד. הוא הבין מה שבימינו רק מתחילים להבין, שיש ליצור רצף סביר בין הידע הדיסציפלינארי לבין ההוראה. לפיכך גם בדורנו ראוי רש״י להיות ממוקם כמורה דגול בשדה החינוך.

רשימת מקורות:

גרוסמן, א' (תשס"ח). *אמונות ודעות בעולמו של רש"י*. אלון שבות.

ליבוביץ, נ' (תש"ל). דרכו של רש"י בהבאת מדרשים בפירושו לתורה, *עיונים חדשים בספר שמות בעקבות פרשנינו הראשונים והאחרונים* (עמ' 495-524). ירושלים.

פרנקל, י' (תשל"ה). *דרכו של רש"י בפירושו לתלמוד בבלי*. ירושלים. קמין, ש' (תשמ"ו). *פשוטו של מקרא ומדרשו של מקרא*. ירושלים: מאגנס, הוצאת הספרים של האוניברסיטה העברית.

רחמן, י' (תשמ"ב). ביאור דרך הלימוד של המדרש בפירוש רש"י לתורה, בתוך ב' אופנהיימר (עורך), *עיונים במקרא: ספר זיכרון ליהושע מאיר גרינץ (תעודה, ב)*, (עמ' 111-127). תל-אביב: הוצאת אוניברסיטת תל אביב.

רחמן, י' (תשמ"ג). עיבוד מדרשים בפירושו של רש"י לתורה, בתוך מ"ע פרידמן, א' טל וג' ברין (עורכים), *מחקרים בספרות התלמוד, בלשון חז"ל ובפרשנות* (תעודה, ג) (עמ' 261-268). תל-אביב: הוצאת אוניברסיטת תל אביב.

רחמן, י' (תשנ"א). *אגדת רש"י: הערכה פרשית מחודשת*. תל-אביב: מזרחי בסיוע קרן לואיס ומינה אפשטיין, האקדמיה האמריקאית למחקר היהדות.

רחמן, י' (תשס"ב). "מהספרות התלמודית אל פירוש רש"י לתורה - פרק בתורת המעברים". *הגיגי גבעה*, י', 19-30.

אירוניה והומור ביצירתו של אפרים סידון למבוגרים ולילדים: עיון סגנוני

אורית בונה[5]

אפרים סידון, סופר וסטיריקן, מעביר את מסריו בצורה עקיפה – דרך האירוניה וההומור. בעזרת המאפיינים הלשוניים הבונים את ההומור והאירוניה הוא מבליט את עמדותיו והם אלה שמבדילים את כתיבתו מסוגות אחרות העוסקות אף הן בנושאים פוליטיים וחברתיים.

מטרת העבודה הייתה לבדוק את האמצעים הלשוניים-סגנוניים הבונים את האירוניה המאפיינת את כתיבתו הסטירית של סידון כפי שהופיעה בעיתונים השונים, ואת האמצעים הלשוניים – סגנוניים הבונים את ההומור האופייניים לכתיבתו לילדים. כמו כן נבדקו מידת תרומתם של אמצעים אלה לתהליך חשיפת ההומור והאירוניה.

הבסיס למחקר היה השוואה סינכרונית, שכללה סוגלים סמנטיים, מבנים תחביריים ומבני שיח. מיינתי את הרכיבים הלשוניים שזיהיתי בשתי הסוגות (כתיבתו של סידון לילדים וכתיבתו למבוגרים). רכיבים אלה נותחו לאור תיאוריות פענוח העקיפות ובעיקר על-פי המודל שהציעו דסקל וויצמן לפענוח משמעויות דובר עקיפות (1987). על פי מודל זה, הן ההומור והן האירוניה הן תופעות של מבעים עקיפים, וכדי לפרשם יש להישען על ידע הקשרי (תרבותי ולשוני) שיעיד על כך שמשמעות המבע אינה זהה לכוונת הדובר. במחקר זה נחשפו אותות ורמזים לשוניים שהשלימו את תהליך הפענוח.

ממחקר זה עולה, כי המאפיינים הלשוניים-סגנוניים האופייניים להומור ולאירוניה חופפים. ההבדל בין השניים ניכר במטרת הכתיבה ובקהל היעד. כאשר כותב סידון למבוגרים עולה מתוך כתיבתו ביקורת נוקבת כלפי נושאים חברתיים פוליטיים. כלומר, באירוניה נזהה ביקורת כלפי תופעה חברתית או כלפי אישיות פוליטית, וכן נזהה בה את קורבן האירוניה. לעומת זאת מטרתו של ההומור כפי שמופיע בספריו של סידון לילדים, הוא לשם ההנאה והשעשוע בלבד. אמנם ניתן לזהות רבדים של אירוניה גם בספרי הילדים, אולם היא מכוונת לנמען מבוגר, שהרי הילד אינו יכול לזהות אירוניה.

בהרצאה אשווה בין כתיבתו של סידון למבוגרים לבין כתיבתו לילדים באמצעות ממצאים מהתחום הסמנטי: שבירה של אלוזיות וצירופים כבולים ושימוש בעירוב משלבי.

---

5. מחקר זה נערך במסגרת פרויקט הגמר בתכנית התואר השני "חינוך לשוני בחברה רב תרבותית" בהנחייתה של פרופ' מאיה פרוכטמן.

הגיל הרך

אימהות וילדיהן עובדים יחד על כתיבת מילים וקריאת ספר: קידום הפעילות המשותפת והשפעתה על אוריינות הילדים

פרופ׳ איריס לוין וד״ר דורית ארם

כבר בגיל הגן מתגלים פערים בין ילדים באוריינות ושפה, שחלקם מוסברים על ידי הבדלים בפעילות האוריינית בין ההורים לילדיהם בבית. מחקרים מצביעים על כך כי יש קשרים בין המיצב החברתי-כלכלי של המשפחה ובין איכות הפעילות האוריינית של הורים עם ילדיהם, וכן שאיכות הפעילות הזו קשורה לרכישת קריאה וכתיבה. למחקר שתי מטרות: האחת, לבדוק האם ניתן באמצעות תכנית התערבות לקדם את איכות הפעילות האוריינית של האם עם בנה/ביתה במשפחות ממיצב נמוך, והשנייה, האם הפעילות המשופרת מקדמת את האוריינות של הבן/הבת.

השתתפו במחקר 124 אימהות וילדיהן בגיל גן חובה ממיצב נמוך. האימהות נחלקו לארבע קבוצות. האימהות בשלוש קבוצות הונחו כיצד לקדם את ילדיהן על ידי פעילות משותפת מסוג אחד: קריאת ספרים אינטראקטיבית, כתיבת מילים או טיפוח מיומנות ויזו-מוטורית. כל קבוצת אימהות עברה סדנא לשיפור הפעילות שלה נועדה. כל אם עבדה בפעילות המונחית עם הילד שלה שלוש פעמים בשבוע, כחצי שעה, במשך שבעה שבועות. הקבוצה הרביעית של אימהות לא עברה הנחייה. נבדקה רמת התיווך שהאם נתנה לילד בעת כתיבת מילים וכן רמת האינטראקטיביות בקריאת ספר. הוערכה רמת הילד במיומנויות אלפביתיות (ידע אותיות, מודעות פונמית, כתיבת מילים, וקריאת מילים) ושפתיות (אוצר מילים סביל ופעיל והגדרת מילים). הבדיקות נערכו שלוש פעמים: לפני התחלת ביצוע המחקר, אחרי ביצוע המחקר, וחודשיים וחצי מאוחר יותר. רמת התיווך לכתיבה של האם וכן רמת האינטראקטיביות שלה בקריאת ספר נבדקו ע״י צילום האינטראקציות וניתוחן באמצעות סולמות תוכן. שליטת הילד במיומנויות אלף-ביתיות נבדקה במבחנים על ידע אותיות, מודעות פונולוגית, ניסיונות פענוח מילים וכתיבת מילים. רמתו השפתית נבדקה במבחני אוצר מילים רצפטיבי ואקספרסיבי ומבחן הגדרות מילים.

אימהות שהונחו כיצד לקרוא ספר בצורה אינטראקטיבית השתפרו בקריאה אינטראקטיבית, ואימהות שהונחו כיצד לתווך כתיבה התקדמו בתיווך כתיבה. אולם לא נמצאה העברה מפעילות אחת למשנה. הילדים שאימותיהם תיווכו להם כתיבת מילים השתפרו במיומנויות אלף-ביתיות יותר מהאחרים, ואילו הילדים שאימותיהם קראו להם ספרים באופן אינטראקטיבי לא התקדמו בשפה יותר מהאחרים. המחקר מעלה את הסוגיה כיצד לנצל בצורה מושכלת פעילויות יומיומיות במשפחה ובגן לקידום הילדים.

מאפייני אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות לילדיהן בגיל שנה

ד"ר אורית מועלם

אינטראקציות מוזיקליות, המהוות חלק ממכלול האינטראקציות בין הורים וילדים, הן אינטראקציות טבעיות ואינטואיטיביות, המתרחשות במגוון רחב של סיטואציות, ומספקות לתינוק גירויים מוזיקליים שמושכים את תשומת ליבו ומפתחים את התקשורת בינו ובין מטפליו (Papoušek, 1996). מממצאי מחקרים בתחום התפיסה המוזיקלית עולה, כי לתינוקות יכולת האזנה מורכבת ויכולות מולדות המאפשרות לקלוט ולעבד דיבור ומוזיקה (Ilari, 2002). המטרות העיקריות של המחקר היו לבחון את מאפייני האינטראקציות המוזיקליות בין אמהות וילדיהן בני השנה וכן לערוך השוואה בין מאפיינים שונים של אינטראקציה מוזיקלית לבין אינטראקציית משחק.

במחקר השתתפו 93 זוגות של אמהות ותינוקות בני כשנה ובעלי התפתחות תקינה. המדגם כלל שלוש קבוצות: 30 אמהות בעלות השכלה אקדמית מוזיקלית, 32 אמהות בעלות השכלה אקדמית כלשהיא, אך לא בתחום מוזיקלי ו-31 אמהות ללא השכלה אקדמית. המחקר נערך בבתי המשתתפים וכלל צילום בווידאו של אינטראקציה מוזיקלית ואינטראקציית משחק, כל אינטראקציה במשך 10 דקות. ניתוח צילומי הווידאו נערך באמצעות תוכנה ממוחשבת לאיסוף ולניתוח מידע תצפיתי - Observer5, המשלבת צפייה בווידאו עם קידוד סימולטני עבור כל התנהגות נצפית.

הממצאים הבולטים במחקר זה הצביעו על כך כי באינטראקציה המוזיקלית נמצאו ביטויים רבים יותר של רגש חיובי, מגע גופני, קשר עין בין האם והילד ושרשראות תקשורת ארוכות יותר, בהשוואה לאינטראקציית המשחק. שכיחויות רבות יותר של התנהגויות תיווכיות ושל התנהגויות תיווך לא-מתואמות נמצאו באינטראקציית המשחק בהשוואה לאינטראקציה המוזיקלית. במהלך האינטראקציות המוזיקליות, האמהות המוזיקליות וילדיהן השתמשו במידה רבה יותר בכלי-נגינה, האמהות הלא-אקדמאיות השתמשו יותר במדיה והאמהות האקדמאיות השתמשו יותר בקולן, מאשר שאר האמהות. האמהות המוזיקליות וילדיהן ביטאו יותר מרכיבים מוזיקליים במהלך האינטראקציה המוזיקלית מאשר האמהות והילדים בשאר הקבוצות. האמהות המוזיקליות הדגישו מרכיבים מוזיקליים ספציפיים יותר הקשורים להבנת היחסים בין המרכיבים בתוך היצירה המוזיקלית וילדיהן הביעו הבנה מוזיקלית ראשונית רבה יותר בהשוואה לשאר הילדים.

על סמך ממצאי המחקר מומלץ כי הורים ומטפלים ייזמו אינטראקציות מוזיקליות רבות עם ילדיהם באשר הן כוללות יותר מגע, קשר עין, ביטויי רגש חיובי ושרשראות תקשורת ארוכות יותר בהשוואה לאינטראקציות משחק. מומלץ כי הורים ומטפלים יהיו מודעים לַצורך בשילוב ואיזון בין אינטראקציות משחקיות המזמנות מידה רבה של תיווך מילולי, לבין אינטראקציות מוזיקליות, פחות מילוליות, המזמנות יותר עוררות רגשית וסינכרוניזציה בין השותפים באינטראקציה.

רשימת מקורות:

Ilari, B. S. (2002). Music perception and cognition in the first year of life. *Early Child Development and Care, 172* (3), 311-322.

Papoušek, M. (1996). Intuitive parenting: A hidden source of musical stimulation in infancy. In I. Deliege & J. Sloboda (Eds.), *Musical beginnings: Origins and development of musical competence* (pp. 88-112). New York: Oxford University Press.

הגננת והסייעת כצוות בגן הילדים

גתית ורסנו [6]

האקלים החברתי בגן הילדים מושפע במידה רבה ממהות הקשר בין הגננת לסייעת, חברות הצוות. מחקר זה, בודק את אפיוני יחסי הצוות בגן הילדים, על ידי זיהוי הבנות הסייעות והגננות את המושג 'עבודת צוות'.
מחקרים הוכיחו, שצוות אשר ישכיל לשלב כוחות ויעבוד בשיתוף פעולה תוך הידברות כנה ומקדמת יהפוך לצוות גן יעיל ויקדם את העשייה החינוכית בגן עד מאוד (אייזנברג ואופלטקה, 2008 ; גוברמן ותובל, 2006 ; גנץ-אלוני, 2003 ; סבר, 1995).

המחקר הוא מחקר איכותני, הכולל ראיונות עומק עם חמש גננות וחמש סייעות העובדות כצוותים קבועים במספר גני ילדים עירוניים.

ממצאי המחקר העיקריים מראים:

1. סייעות וגננות מבינות את המושג 'עבודת צוות' כשילוב של מאפייניהן עם מאפייני שותפתן לצוות, אשר יוצר את יחסי האינטראקציה ביניהן.
2. שני נושאים עלולים להוות גורם בולם בעבודת צוות גן הילדים והם: (א) הפן המקצועי (על פי הגדרת התפקיד) של הסייעות (ב) התקשורת בתוך הצוות.

תרומתו התיאורטית של המחקר הוא בהבניה המושגית של עבודת הצוות בגן הילדים. תרומתו הפרקטית ביצירת מיפוי מושגי, אשר יכול לשמש ככלי לחשיפת תפיסות צוותים נוספים את יחסי הצוות שלהם.
הנגזרת היישומית של מחקר זה, היא בהעלאת המודעות בנחיצות: (א) פיתוח נושא התקשורת בין חברות צוות הגן ; (ב) פיתוח נושא עבודת הצוות בהכשרתן של גננות וסייעות ; (ג) מיסוד נושא ישיבות צוות גן ו- (ד) פיתוח הפן המקצועי של כל הסייעות בעזרת קורסים ייעודיים.

רשימת מקורות:

אייזנברג, מ' ואופלטקה, י' (2008). ההורים הסייעת והמפקחת: מקורות התמיכה של מנהלת הגן בשנות עבודתה הראשונות. *עיונים במנהל ובארגון החינוך*, 30, 227-252.

גוברמן, ע' ותובל, ח' (2006). *קורס הכשרה לסייעות גני ילדים - ממצאי מחקר הערכה*. משרד הפנים, מנהל לשלטון מקומי בשיתוף משרד החינוך.

גנץ-אלוני, ר' (2003). *עולמן של גננות, צרכים ויחסי גומלין*. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך למדעי הרוח", אוניברסיטת תל אביב.

סבר, ר' (1995). *הערכת פרויקט ניסיוני להכשרת עוזרות לגננות*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, המכון לחקר הטיפוח בחינוך.

6. מחקר זה נערך במסגרת פרויקט הגמר בתכנית התואר השני "חינוך בגיל הרך" בהנחיית ד"ר גילה רוסו-צימט.

מאה שנות גן ילדים בארץ-ישראל

ד"ר גילה רוסו-צימט, ד"ר שוש סיטון ומרים סנפיר

מאה שנות גן ילדים בארץ ישראל - הוא השם לספר שזה עתה סיימנו את כתיבתו. הספר שלנו מספר את סיפורו של גן הילדים בארץ ישראל מראשיתו בשלהי המאה התשע עשרה ועד סוף המאה העשרים. מגן הילדים ביישוב העברי בארץ ישראל של טרום מדינה שהיה לגן חובה ממלכתי עם ייסודה של מדינת ישראל. סיפורו של גן שגדל, התפתח והשתנה עם השנים בעקבות שינויים אידיאולוגיים, חברתיים וכלכליים שהתרחשו במדינת ישראל במהלך ששים שנות קיומה. **הספר** חושף את המהלכים שהתרחשו במאה העשרים שקבעו את דמותו ואופיו של גן הילדים בישראל על כל מגזריו.

זהות ותפיסה מקצועית

תהליך הגיבוש המואץ של האני המקצועי של מורה צעירה בשיח בעיות מקוון

פרופ' עירית קופפרברג

המחקר שיוצג יאפיין את 'ניצני האני המקצועי' של מורה צעירה שעושה את הצעדים הראשונים שלה בתחום ההוראה, כפי שהם מתגבשים בתהליך ההסבה שלה להוראה. המחקר משלב גישה פונקציונאלית לחקר השיח עם הפסיכולוגיה הדיסקורסיבית המתמקדת בשיח על מנת לחקור כיצד בני אדם בונים משמעות באמצעות משאבי שפה שונים. המסגרת התיאורטית מדגישה גם את מרכזיות מושג המיצוב בשיח, ואת גישת ארבעת העולמות המאפשרת לפרק את השיח לעולמות העבר, ההווה והעתיד ולבנות פרשנות למשמעות העולה מעולמות אלה בעולם רביעי המהווה ממשק פרשני. הנתונים למחקר התקבלו מתקשורת דואר אלקטרוני שהמורה קימה עם החוקרת לצורך פתרון בעיות מקצועיות שעמדו בפניה. ניתוח הממצאים מראה שהמורה הצעירה ממצבת את עצמה באופן פעיל ושולטת במצב לנוכח האירועים המורכבים והאינטנסיביים שהיא חווה בעולם ההתנסות בכיתה. מתוך המיצוב של המורה בעולמות השיח השונים זוהו, תוארו והוסברו ממדים קוגניטיביים, רגשיים והתנהגותיים של האני המקצועי המתגבש. כמו כן, מראה הניתוח שהמורה הצעירה חווה שינוי בתהליך המקוון.

פניות לעזרה בנושא של חומרים פסיכו-אקטיביים: השוואה בין תפיסות של תלמידים, מורים ויועצים חינוכיים

ד"ר רחל שגיא, ד"ר תמי ראובני, פרופ' חנה עזר
וד"ר יצחק גילת

פנייה לעזרה מהווה אסטרטגיה מרכזית בהתמודדות עם הבעיה המחמירה של צריכת חומרים פסיכו-אקטיביים על ידי מתבגרים. לנוכח מיעוט הידע האמפירי בנושא זה בחן המחקר הנוכחי את העמדות של תלמידים מתבגרים כלפי פנייה לעזרה למקורות בלתי פורמאליים ופורמאליים בבעיות הקשורות בסמים ואלכוהול ואת ההערכות הצוות החינוכי בנוגע לעמדות התלמידים. המדגם כלל 1141 תלמידים בכיתות ט' וי"א, 443 מורים ו-154 יועצים חינוכיים בבתי ספר הפרוסים בכל רחבי ישראל. הנתונים נאספו באמצעות שאלון עמדות סגור, שאלות פתוחות לגבי הנימוקים לפנייה לעזרה וראיונות פתוחים.

הממצאים הראו שהנכונות לפנות לחבר גבוהה יותר מאשר לכל המקורות האחרים. הנכונות לפנות להורים בנושא אלכוהול וסמים נמוכה יחסית למחקרים קודמים שבחנו עמדות כלליות כלפי פניה לעזרה. נכונות התלמידים לפנות לצוות החינוכי מועטה מאד. הנימוק העיקרי להימנעות מפנייה לצוות הוא היעדר קרבה רגשית והנימוק העיקרי להימנעות מפניה להורים הוא חשש מאכזבה ותגובה שיפוטית. מורים ויועצים סבורים – בהלימה עם תשובות התלמידים – שחבר מהווה מקור מועדף לעזרה, אך הם מייחסים לתלמידים נכונות גבוהה יותר לפנות להורים ולצוות החינוכי מהנכונות שהביעו התלמידים. בנוסף, הממצאים מעידים על הלימה גבוהה בין העמדות חיוביות אצל התלמידים כלפי תפקידו של האינטרנט כמקור סיוע בנושא סמים ואלכוהול לבין ההערכות המורים והיועצים בנושא זה. ההמלצות הנגזרות מן המחקר הן העלאה למודעות הצוות החינוכי וההורים את העמדות התלמידים כלפי הפייה לעזרה והנימוקים להימנעות ממנה והגברת השימוש במקורות מקוונים לסיוע בבעיות של סמים ואלכוהול.

תפיסת הזהות המקצועית של בוגרי תכנית ההכשרה לטיפול בעזרת בעלי חיים

שרי בר-און, ד"ר רחל שגיא וד"ר יצחק גילת

שילוב בעלי החיים ככלי טיפולי במערכות שונות צמח והתפתח בעשור האחרון במסגרות החינוך ובמסגרות נוספות, טיפוליות ושיקומיות, לרווחת אוכלוסיות מגוונות. בציבור קיימת נטייה לראות את התחום כבעל אוריינטציה טיפולית. תורמים לכך השינויים בהכשרה אשר מכוונים להגדרה פרופסיונאלית של התחום ולהרחבת התכנים הנלמדים בתכנית בעלי אוריינטציה רגשית. זהותם המקצועית של הבוגרים מושפעת משינויים אלו. לזהות המקצועית שני מרכיבים עיקריים: א. תפיסת האני המקצועי ותפיסת התפקיד-המתבססים על היבט רגשי של הזדהות עם המקצוע ועל דפוסי ההתנהגות בשדה ב. הדרך בה איש המקצוע נתפס ע"י סביבתו.

במכללת לוינסקי מופעלות משנת תש"ס תכניות לימודים בתחום החינוך המשלבות בעלי חיים. עם השנים נעשו שינויים בהיקף ההכשרה והלימודים בהן ובסוג התעודה הניתנת בהן. עד כה נאסף מעט מאד ידע מחקרי על זהותם המקצועית והשתלבותם בעבודה של בוגרי התכנית. מטרת העל של המחקר הינה בדיקת ותפיסת הזהות המקצועית של בוגרי התכנית ובדיקת העמדות כלפי עבודתם.

הנתונים נאספו מ-91 שאלונים מוחזרים של בוגרי התכנית לשנותיהם. השאלון חובר במיוחד לצורך המחקר וכלל התייחסויות להגדרת הזהות המקצועית, דפוסי העבודה ותרומת ההכשרה לעבודת בשדה. בנוסף נערכו ראיונות עומק עם בוגרים להעמקת התובנות העולות מהממצאים.

הממצאים מראים שבוגרי התכנית עובדים במגוון סביבות עבודה (פינות חי, חדרי טיפול), באוכלוסיות מגוונות (בחינוך רגיל ובחינוך מיוחד ועם גילאים בוגרים וקשישים) ובאופני עבודה שונים (פרטני, קבוצתי). הממצאים מצביעים על שלוש קבוצות מובחנות מבחינת הגדרת זהותן: מחנכים בגישה טיפולית בעזרת בע"ח, מטפלים בעזרת בע"ח ומסייעים בעזרת בעלי חיים. קבוצות אלו שונות זו מזו במניעיהן לבחירה במקצוע, בדפוסי עבודתן, בקבלת הדרכה מקצועית ובהערכת הסביבה לעבודתם.

השלכות הממצאים על עיצוב ההכשרה בתכניות יוצגו בהרצאה.

לחץ בהכשרה - מחקר משווה יהודים-ערבים

ד"ר שרית סגל, פרופ' חנה עזר, ד"ר יצחק גילת וד"ר רחל שגיא בשיתוף עם ד"ר נביל סעדה ממכללת אל-קאסמי

תקופת ההכשרה להוראה מהווה צומת מצבי-לחץ הנובעים ממקורות הקשורים בלימודים ובחיי היומיום של הסטודנטים. מחקר קודם בחן את מוקדי הלחץ במהלך ארבע שנות ההכשרה, דפוסי ההתמודדות עם מצבים אלה והשפעת הלחץ על תחושת הרווחה המקצועית כפי שמשתקפת במוטיבציה להוראה ובתחושת המסוגלות העצמית אצל סטודנטים בישראל ובפינלנד. המחקר הנוכחי השווה ממצאים אלה עם אלה של סטודנטים ערבים.

במחקר השתתפו 776 סטודנטים, הנמצאים בשלבים שונים של הכשרה, ביניהם - 529 ממכללה יהודית, ו-247 ממכללה ערבית. הנתונים נאספו באמצעות שאלון מובנה שפותח לצורך המחקר. תחושת הלחץ נמדדה על ידי היגדים שהתבססו על אירועים מעוררי לחץ שנכתבו על ידי הסטודנטים.

ממצאי המחקר מראים שסטודנטים ערבים להוראה מדווחים על עוצמה גבוהה יותר של מצבי לחץ הקשורים ללימודים, בעוד סטודנטים יהודים מדווחים על רמה גבוהה יותר של לחצים חיצוניים, שאינם קשורים ללימודים. כללית, נמצאה העדפה ברורה בשתי הקבוצות לפנות לתמיכה בקרב מקורות בלתי פורמאליים – הורים, בני זוג וחברים – מאשר למקורות פורמאליים – מורים, מדריכים פדגוגיים ועזרה מקצועית. עם זאת, סטודנטים ערבים מגלים נכונות נמוכה יותר לפנות לעזרה בלתי פורמאלית, ונשענים יותר מסטודנטים יהודים על עזרת אנשי סגל מן המכללה. נמצא שאין הבדל בין שתי הקבוצות בשינוי הלחץ לאורך שנות הלימוד: בשתי הקבוצות נמצאה עלייה משמעותית בעוצמת הלחץ בין השנה הראשונה לשנה השנייה וירידה משמעותית בין השנה השנייה לשנה השלישית.

עוד נמצא שסטודנטים ערבים מגלים רמה נמוכה יותר של מוטיבציה להוראה מאשר סטודנטים יהודים.

העבודה מפרטת המלצות שנגזרות מן הממצאים.

עמיתות מכללה-בית ספר – חקר מקרה

ד"ר תמי ראובני, פרופ' חנה עזר, ד"ר נורית מירב וחיותה רגב

המחקר מציג חקר מקרה של עמיתות בין מכללה לחינוך לבין בית ספר יסודי בעיר בינונית במרכז הארץ באמצעות ראיונות נרטיביים עם שלוש קבוצות של משתתפים המעורבים בעמיתות: מובילות התהליך שהן מדריכות מטעם המכללה, מנהלת בית הספר וסגניתה, מורות מאמנות בבית הספר וסטודנטים מן המכללה המתמחים במתמטיקה ובאנגלית. כל קבוצה סיפקה עדשת התבוננות אחרת על העמיתות, לפיכך מתוארת תפיסת העמיתות דרך שלוש עדשות שונות של התבוננות על תהליך העמיתות, כאשר לכל קבוצה מיקוד אחר.

התפיסות המשותפות והנפרדות של העמיתות יוצגו דרך אירועים משמעותיים וליבת הסיפור בכל קבוצה, תפיסת ההדרכה ותפיסת הצלחה של העמיתות. כמו כן, יודגש שהקולות השונים של המשתתפים בשותפות יוצרים, בסופו של דבר, קול אחיד המתייחס להיבטים הבאים של השותפות: התכוננות לתרבות חדשה, שהיא התרבות השלישית הנוצרת בין המכללה לבין בית הספר; 'שיח התרבות השלישית' המתאפיין בטרמינולוגיה משותפת ובהבנה משותפת של מטרות השותפות; תהליך השותפות נתפס ככזה שמזין את עצמו, יש בו דינמיקה של שותפות אמון וכבוד הדדי בין המשתתפים; התנאים להתפתחותו משתכללים, מותאמים ומתעצבים תוך כדי דיאלוג בין האקדמיה לבין השדה, והוא תהליך פתוח, שהולך ונבנה. חלק מתפיסת התהליך היא ההצלחות שבדרך: ההצלחה נתפסת באופן כללי בעצם העובדה שיש מציאות שבה קיים בית ספר שבתוכו ניתן לפתח שותפות כזו. הצלחה של המורות בבית הספר ושל סגל המכללה היא בשינוי תפיסת התפקיד שלהם, בעצם שיתוף הפעולה ובפיתוח המקצועי של מורות וסטודנטים כאחד, והצלחה לפי תפיסת הסטודנטים היא בצמיחה המקצועית בתוך מרחב עבודה אותנטי ובקבלה המלאה של בית הספר אותם כמורים מתמחים לכל דבר ולא עוד נטע זר וחיצוני להתנהלות הבית ספרית.

בסופו של דבר, לפי מחקר זה נראה שהעמיתות טרם יצרה תרבות שלישית במובן המלא שלה, אולם היא מתכוננת לתרבות כזו, שבה כל מוסד שומר על ייחודיותו, מצד אחד, ונוצרים מאפיינים משותפים, מצד שני. עם זאת – העמיתות היא שותפות המתבטאת בקשרים, באחריות הדדית ובמחויבות הדדית.

סימפוזיון -
השימוש בתקשוב
להעצמת ההוראה
והלמידה

יו"ר הסימפוזיון: ד"ר אלונה פורקוש-ברוך

מוקד הסימפוזיון

התקשוב נחשב מדיום בעל פוטנציאל רב-עוצמה והשפעה בשל החשיפה הרבה והנגישות אליו (Law, Pelgrum & Plomp, 2008) ונתפס כזרז לשינוי בחינוך. הספרות המחקרית מציינת ששילוב התקשוב בהוראה דורש למידה והשקעת זמן רבה, וכן שינוי פרדיגמאטי בדרכי ההוראה והלמידה. עניין זה בא לידי ביטוי במדיניות של מדינות רבות בעולם בתחום התקשוב בחינוך (Plomp, Anderson, Law & Quale, 2009).

בסימפוזיון יוצגו ממצאים בעקבות מחקרים העוסקים בשימוש מיטבי בתקשוב במערכת החינוך בכלל ובתחום הכשרת המורים בפרט. המחקרים המוצגים נשענים כולם על התפיסה הרווחת כיום בתחום החינוך ואשר מתמקדת בפיתוח על בסיס ראיות מחקריות (Evidence based) (Slavin, 2008). בכל היצג יוצגו היישומים שבאו בעקבותיו, כגון מודל שפותח, דרכי עבודה חדשות וכדומה – בהתאמה למחקר הספציפי.

מגיבה - ד"ר שרי סלונים

שימוש ב-Moodle להעצמת ההוראה והלמידה במכללות להכשרת מורים

ד"ר אלונה פורקוש-ברוך

ה-Moodle, כמערכת מקוונת לניהול קורסים בקוד פתוח, מיועדת לסייע לאנשי חינוך לבנות למידה אפקטיבית באמצעות אתר מלווה קורס. המערכת הותקנה במוסדות אקדמיים בארץ ובעולם כולו כבר לפני כעשור (Cole & Foster, 2006). מאז, כמות המשתמשים גדלה באופן אקספוננציאלי (Moodle, 2009). המבנה המודולארי של המערכת מאפשר התאמה אישית של אתר הקורס לסגנון למידה המקדם פדגוגיה הבנייתית-חברתית (Rice, 2006).

המחקר התמקד בהטמעת ה- Moodle כמעצים תהליכי הוראה-למידה בשתי מכללות להכשרת מורים מובילות בישראל, בהן מכללת לוינסקי. ההטמעה התבצעה בעיקרה באתרים המלווים קורסים פנים אל פנים, ובחלקה בקורסים מקוונים במלואם או במודלים משולבים. במחקר נבדקו בהיקפי השימוש במערכת ה- Moodle, השימושים הפדגוגיים בה ודפוסי השימוש של המרצים. המחקר התבצע במתודולוגיית מחקר כמותית בעיקרה באמצעות מערכת מובנית ב-Moodle לאיסוף נתונים בזמן אמת. בנוסף, התבצעה השלמה של נתונים באמצעים איכותניים באופיים. על-פי הממצאים, היקף השימוש ב-Moodle שונה בשתי המכללות. במכללה אחת נפתחו אוטומטית אתרים עבור כל הקורסים הנלמדים בתהליך של סינכרון נתונים, ומתוכם נמצא כי רובם היו פעילים. המכללה השנייה נדרשה פתיחה יזומה של קורסים על-ידי המרצים. עם זאת, נמצאה הלימה בשימושים הנפוצים שמבצעים המרצים ברכיבי ה-Moodle בשתי המכללות. בפועל נעשה שימוש באותם רכיבים מסורתיים המוכרים ממערכות תקשוב קודמות. בסימפוזיון יידון הפוטנציאל של מערכת ה-Moodle מחד גיסא, מול השימוש בפועל באפשרויותיה מאידך גיסא, ויוצגו מסקנות בעקבות הממצאים לגבי התנהלות המרצים והסטודנטים בלמידה המקוונת.

יחסי הגומלין בין מערכת לניהול תוכן ולמידה לתהליכי הערכה בקורסים מקוונים

ד"ר ליאת אייל

הלמידה המקוונת מציבה אתגרים חדשים בתחום ההערכה, כך שכלים טכנולוגיים דוגמת מערכות לניהול תוכן ולמידה, עשויים להוות מענה מוצלח לקשיים ארגוניים, ניהוליים ופדגוגיים בתחום זה. מטרת העל של המחקר הייתה ליבון האתגרים העומדים בפני מנחי קורסים מקוונים בתחום ההערכה; זאת תוך איתור, תכנון והתנסות בפתרונות הטכנולוגיים ובשיקולים הדידקטיים המלווים אותם, כמו גם בחינה מתמדת של התאמתם לצרכים השונים.

הדוח מציג ארבעה מעגלי פעולה, שבמרכז כל אחד מהם אתגר מרכזי ושאלת המחקר שעלתה ממנו. בהקשר זה מתוארים תכנון ההתערבות בקורסים מקוונים, ביצועה והמחקר שנעשה בעקבותיה לצורך איסוף נתונים. כל מעגל פעולה הניב תובנות ומסקנות, שהובילו לאתגר הבא וחוזר חלילה.

מעבודת מחקר זו עולות השתמעויות בתחומים תיאורטיים, יישומיים ומחקריים. מחקר הפעולה אפשר את כנונו של מודל התפתחותי לקורסים מקוונים, הוא סייע למנחים בקורסים מקוונים לבנות את תהליכי ההערכה בקורסים שלהם באופן הדרגתי ומושכל בהתאם לגישות הערכה מתקדמות (גלובמן וקולא, 2005; בירנבוים, 2000): על פי מודל זה, דרכי ההערכה התחיליות הן בעלות אופי מסורתי. ככל שתהליכי הלמידה מתקדמים, גדֵלה מעורבות הלומדים בפעולות ההערכה ובמקביל פוחת משקלו של המנחה בתחום זה והכלים הטכנולוגיים המומלצים לשימוש הם כאלה המאפשרים את תגובת הלומדים והמעודדים שיח בין הלומדים והערכת עמיתים. לקראת השליש האחרון של תהליך הלמידה, ההערכה האישית תופסת מקום נרחב בתהליכי ההערכה, ורובה מועבר ללומדים. תפקיד הרפלקציה מועצם, והמשוב ניתן בעיקר על ידי הלומד לעצמו. מומלץ כי ייעשה שימוש בטכנולוגיות הערכה כגון שאלוני משוב אישיים וסקרים לבחינת עמדות הלומד ביחס לאחרים והסקת מסקנות אישיות. על פי המודל שפותח במחקר זה, רצוי להגביל מאוד את השימוש בשאלות אינטראקטיביות ומבחנים ממוחשבים, המייצגים מודלים מסורתיים של הוראה-למידה, ולרתום אותם לעידוד חשיבה רפלקטיבית או לאבחון עצמי של הלומד. במקביל להפחתת הצורך במערכת לניהול למידה ככלי

לניהול מטלות, תוצרים ומשובים, ניתן להרחיב השימוש בכלים "פתוחים" כגון בלוגים, יומן דיגיטלי רפלקטיבי, רפלקציה אודות תהליכי האבחון העצמיים וכן מערכות ויקי להבניית ידע שיתופי ולמידת עמיתים.

בהיבט התיאורטי והפדגוגי עלה, כי השימוש בטכנולוגיה העצים את יכולות ההוראה וההערכה של המנחים; הוא מאפשר להם לבצע הערכה הוליסטית, המהווה חלק בלתי נפרד מתהליכי ההוראה והלמידה. מודגמת מסגרת חשיבה על המבנה, התכנים ודרכי ההדרכה הרצויות בתחום הדידקטי והטכנולוגי עליהם יש לתת את הדעת בבניית מסגרות להכשרת מנחים בקורסים מקוונים. בנוסף, נאספו שוב עדויות לחשיבותם של היבטים מחקרים הקשורים למחקר פעולה. התהליך שהודגם במחקר זה חשף תהליך חשיבתי הראוי ליישום בכל התנסות לימודית וחינוכית. לפיכך, השקיפות הגבוהה של התהליכים ושלבי המחקר שנחשפה בדו"ח המחקר, מקלה על האפשרות 'לחקות' את התהליך המתודולוגי השלם ומטרתה לעודד חוקרים נוספים להשתמש בו.

השימוש בתקשוב להעצמת ההוראה והלמידה - מהמכללה לשדה

ד"ר צביה לוטן ומירי מילר

הוראה ולמידה בעידן הדיגיטלי מעלות במוסדות להכשרת מורים דיונים בשאלות פדגוגיות ונטייה לפתח כיוונים חדשים של חשיבה ועשייה. על-מנת להכשיר סטודנטים להוראה בעידן הדיגיטלי תכנית הלימודים של פרחי ההוראה צריכה לעסוק במכללה בפדגוגיה בסביבה מתוקשבת וביישומה בעבודה המעשית בבתי ספר (Brzycki & Dudt, 2005; Toledo, 2005). לשם כך על מורי המורים להיות בקיאים בשימוש מושכל בסביבות הוראה מתוקשבות ולהוות מודל לחיקוי עבור פרחי ההוראה. במחקרה של גולדשטיין וחוברותיה (2010) נמצא כי רבים מהעוסקים בהדרכה פדגוגית בארץ נמנעים משימוש בתקשוב בעבודתם עם סטודנטים במכללה ובשדה. מעבר להכרה בצורך למחשב את ההוראה והלמידה במכללה ובשדה עולה השאלה הגדולה – איך? מה הן דרכי ההוראה המתאימות בשילוב הטכנולוגיה בחינוך? הוויכוחים על דרכי הוראה מתאימים סוערים ומחלקים בין הדוברים (ברודרמן, 2010), ויחד עם זאת ניתן למצוא מכנה משותף לרובם – כולם מחפשים את שילוב טכנולוגיה בפעילויות שבסיסן הוא פדגוגיות חדשניות.

על רקע המתואר לעיל, יוצגו ממצאים מרכזיים ממחקר על שילוב הטכנולוגיות בהוראה, בלמידה ובהערכה כחלק אינטגרלי מתהליך ההכשרה. המחקר, שהוא חקר מקרה, עקב באמצעות כלים איכותניים אחר מהלך של שנה בה מורה להוראת ספרות, בשיתוף עם מורה לשילוב טכנולוגיה ופדגוגיה ועם קבוצת סטודנטיות המתמחות בהוראת הספרות, פיתחו יחדיו, על בסיס פדגוגיה חדשנית, רעיונות יצירתיים אשר קרמו עור וגידים בהתנסות המעשית של הסטודנטיות עם כיתות האימון שלהן בבתי הספר.

תחילה התהוותה קהילת למידה של הסטודנטיות והמרצות במכללה ובהמשך הובילו הסטודנטיות תהליך דומה עם התלמידים. התהליכים והתבניות נוצרות על ידי הלומדים עצמם בתיווך כמעט מינימליסטי של המורות. בסימפוזיון יוצגו והמודל ועקרונותיו שנבנו בעקבות המחקר.

הטכנולוגיה כמנוף להידוק אופני האינטראקציה

ד"ר סמדר בר-טל

האינטראקציה היא אחד המרכיבים המשמעותיים בדפוסי ההוראה והלמידה הנרקמים במכללה להכשרת מורים (Anderson, 2003; Garrison & Anderson, 2004). מורי-מורים רבים מביעים התנגדות וחשש לעבור להוראה מרחוק מחשש שיפסידו את הקשר עם הסטודנטים וייפגמו מלאכת ההוראה והקשר אישי עם הסטודנט. חשש זה מועלה במיוחד בהקשר להדרכה פדגוגית ולקורסים בתחום החינוך, בהם הקשר האישי עם הסטודנטים הוא מרכיב משמעותי.

בסימפוזיון יוצגו ממצאים של חקר מקרה, שנערך לחינוך באחת המכללות המובילות בישראל במתודולוגיה של מחקר איכותני. כלי המחקר כללו ראיונות פתוחים, ראיונות מאזכרים, תצפיות ותיעוד ישיבות בהם השתתפו המרצים, יומן חוקר וניתוח מסמכים. במחקר השתתפו כל מורי-המורים שלימדו את מקצועות האוריינות והחינוך בהוראה מרחוק בשנה בה נערך המחקר. הממצאים התייחסו לשאלה: כיצד רתמו המרצים את הטכנולוגיה לריבוי אינטראקציות עם הלומדים, בינם לבין עצמם ועם חומר הלימוד? דפוסי העבודה, ההוראה והלמידה שנוצרו עם השימוש בהוראה מרחוק נשענו על מספר מרכיבים: סוג המטלות, מתן הערכה מעצבת ומסכמת, ארגון וניהול הקורס, ארגון וניהול המידע, שותפות הסטודנטים בבניית הקורס ובתכנים הנלמדים, למידת העמיתים, הבניית הידע ויצירת ידע משותף רחב, ונוכחות הוראתית וחברתית (Hixon, 2008). בנוסף, פתיחת מרחב הקורס לחשיפה וטיפול בנושאים אישיים-חברתיים שאינם בתכנית הקורס, העמיקו את מארג האינטראקציות עם הלומדים בינם לבין עצמם.

רשימת מקורות:

ברודרמן, א' (2010). *פס רחב – מוח צר: סכנות ובעיות במחשוב בתי הספר.* אוחזר מרשת האינטרנט ב-24 בספטמבר 2010 מהכתובת:
html_3245.post-blog/2010/09/com.blogspot.akizel://http

גולדשטיין א' ואח' (2010). *שילוב טכנולוגיות מידע במכללות לחינוך: תהליך, מדיניות ותמונת המצב.* דו"ח מחקר. תל אביב: מכון מופ"ת.

Anderson, T. (2003). Modes of interaction in distance education: Recent developments and research questions. In M. G. Moore & W. G. Anderson, (Eds.), *Handbook of distance education (pp.*129-144). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers,.

Brzycki, D., & Dudt, K. (2005). Overcoming barriers to technology use in teacher preparation programs, *Journal of Technology and Teacher Education, 13*(4), 619.

Cole, J., & Foster, H. (2006). *Using Moodle*. US: O'Reilly Me-dia.

Garrison, D. R., & Anderson, T.(2004). *E-Learning in the 21st century*. London and New York: Routledge Falmer.

Hixon, E. (2008). Team-based online course development: A case study of collaboration models. *Online Journal of Distance Learning Administration*. Winter. Available at: http://www.westga.edu/~distance/ojdla/winter114/hixon114.html [Accessed: 8 January 2010].

Plomp, T., Anderson, R.E., Law, N., & Quale, A. (Eds) (2009). *Cross-National Information and Communication Technology Policy and Practices in Education* (2nd edition). US: Information Age Publishing Inc.

Law, N., Pelgrum, W.J., & Plomp, T. (2008). *Pedagogy and ICT Use in Schools around the World*. HK: CERC, Springer.

Moodle (2009). *Moodle Community*. Available at: http://moodle.org [Accessed: June 1, 2010]

Rice, W.H. (2006). Moodle e-learning course development: *A complete guide to successful learning using Moodle*. Packt Publishing. http://www.owli.org/portal/file.php/1/Moodle_Sample_e-book.pdf [Accessed: June 1, 2010]

Slavin, R.E. (2008). Perspectives on evidence-based research in education: What works? *Issues in Synthesizing Educational Program Evaluations. Educational Researcher, 37*(1), 5-14.

Toledo, C. (2005). A five-stage model of computer technology integration into teacher education curriculum. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 5(2), 177-191.

רשימת משתתפים (לפי א-ב)

אייל ליאת, ד"ר, מדריכה פדגוגית ומרצה במכללת לוינסקי לחינוך בנושאי חדשנות פדגוגית וטכנולוגיות למידה. עוסקת בפיתוח תכניות לימודים וחומרי הוראה-למידה במשרד החינוך, הנחיית מורים וכן מספקת ייעוץ אקדמי לבתי ספר בתהליכי שינוי בתחומים של הטמעת טכנולוגיות מידע מתקדמות, למידה מרחוק, מידענות חינוכית, אסטרטגיות חשיבה ולמידה, תהליכי מחקר ושינוי פדגוגיים. רקע אקדמי בתחומים של חינוך, סוציולוגיה של ארגונים ולימודי מידע.

אלפי-שבתאי איריס, ד"ר, מרצה ומנחה בלימודי התואר השני במכללת לוינסקי לחינוך בתכנית "חינוך-לשוני בחברה רב-תרבותית". בלשנית ואשת חינוך, מומחית בהוראת שפות, בתהליכי התפתחות שפה ואוריינות, ברכישת שפה שנייה בקרב מהגרים, בקידום לשוני בכלל, ובקידום ילדים עם לקויות בפרט.

ארז'ואן יוסי, ד"ר, בימים אלו מסיים את תקופת התמחותו כפוסטדוקטורט במעבדה לחקר שפה וקשב של פרופ' זיידל באניברסיטת UCLA, ובנושא מוח ולקויות שפה במרכז ספרא ללקויות למידה בראשותה של פרופ' ברזניץ. את הדוקטורט בחקר מוח שפה ויצירתיות הוא ביצע בהנחייתם של ד"ר אבי גולדשטיין – ראש המחקר להדמיה מוחית, ופרופ' פאוסט ממרכז גונדה לחקר המוח, תוך שימוש בשיטות מדידה ואנליזה מוחית המאפשרות חקר תבניות פעילות דינמיות, אשר שמשו אותו גם בעבודותיו בחקר המוח בנושאים: רגשות, פתרון בעיות לוגיות באוכלוסיות פיגור שכלי, דיסלקציה, קשב ושפה. מלמד במכללת לוינסקי לחינוך במסלול ללקויות למידה קורסים בנושאים: מוח והתנהגות, שפה ומוח, לקויות שפה.

ארם דורית, ד"ר, מרצה בכירה וראש המגמה לחינוך מיוחד בחוג לחינוך מיוחד וייעוץ חינוכי, בבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל אביב. מחקרה מתמקד בחקר אינטראקציות בין מבוגרים לילדים בתחום השפה הכתובה ובחינת משמעותן להתפתחות ניצני אוריינות והתפתחות רגשית חברתית של ילדים צעירים בחברה היהודית והערבית. היא מפתחת ומעריכה תכניות לקידום רמת התיווך של הורים וגננות.

בונה אורית, M.Ed, בעלת תואר ראשון מהאוניברסיטה העברית בירושלים בחוגים סוציולוגיה ואנתרופולוגיה חברתית ולשון עברית ותואר שני (בהצטיינות) ממכללת לוינסקי במסלול לחינוך לשוני בחברה רב-תרבותית. עבדה כמורה ללשון ולהבעה במכינה של אוניברסיטת חיפה, במכללת אורנים ובמכללת הגליל המערבי, והייתה מדריכה בהוראת העברית מטעם משרד החינוך במחוז לחינוך התיישבותי. התמחותה האחרת היא בחינוך תלמידים לקויי שמיעה. מתוך כך מלמדת לשון ומרכזת פרויקט שילוב תלמידים אלה בבי"ס "כרמל זבולון" בקיבוץ יגור, ושותפה פעילה בצוות הוראת העברית בכיתות הגבוהות במחלקה לחינוך לקויי שמיעה במשרד החינוך.

בכר ענבל, M.Ed., מדריכה פדגוגית בחינוך המיוחד במכללת לוינסקי לחינוך

בר-און ליבנה שרי, M.A., מרכזת תחום טיפול בעזרת בע"ח במכללת לוינסקי לחינוך. עוסקת במחקר בתחום הטיפול הנעזר בבע"ח ובגישות טיפוליות משלימות, ובמחקר על זהות מקצועית של אנשי טיפול וחינוך.

בר-טל סמדר, ד"ר, חוקרת בתחום של פדגוגיה דיגיטלית. חברה בצוות המל"ד במכללת לוינסקי לחינוך מיום הקמתו וחברת ועדת התקשוב של המכללה, רפרנטית לנושא תקשוב של המסלול העל יסודי, מלמדת ותומכת בסגל הוראה ובסטודנטים בנושא של הוראה מרחוק ושילוב בכלי ווב-2 בהוראה ולמידה. ראש המדור לסביבות הוראה ולמידה מקוונות במכון מופ"ת המארגן ומוביל את הכנס המקוון הבין-לאומי השלישי: פותחים שערים בהכשרת מורים, יוזם ומוביל מפגשים מקוונים מוביל את הרשת החברתית מקצועית שלובים ומסייע טכנולוגית פדגוגית להטמעת Moodle, Elluminate במכללות להכשרת מורים.

גולדפוס קרול, ד"ר, מרצה בכירה וראש 'מרכז אדם לחקר כישורי שפה ורב-לשוניות' במכללת לוינסקי לחינוך. תחום מחקרה הינו תהליכים קוגניטיביים בלקויות למידה, זיכרון עבודה, התפתחות מטה-קוגניציה והתערבות קוגניטיבית אצל מתבגרים בעלי לקויות למידה והבנת הנקרא. חוקרת ומפתחת תיאוריה בחקר המוח והשלכותיו על החינוך ומרצה אודות נושא זה בלימודי התואר השני ובקורסי תעודה. כמו כן, היא חברה בוועדת-על של האקדמיה הבינלאומית למחקר בלקויי למידה IARLD - International Academy of Research into Learning Disabilities.

גילת יצחק, ד"ר, מרצה במכללת לוינסקי לחינוך לפסיכולוגיה ולשיטות מחקר. חוקר בכיר ברשות המחקר, ההערכה והפיתוח במכללת לוינסקי לחינוך. כמו כן משמש ראש תחום האינטרנט בעמותת ער"ן. תחומי מחקר: מצבי לחץ ומשבר, פניות לעזרה, הכשרה להוראה.

גלזר לורן, M.Ed, מורה לאנגלית באולפנית ישורון בפתח תקווה 25 שנה, רכזת אנגלית שש שנתית ורכזת בגרויות בתיכון. למדה ספרות אנגלית לתואר ראשון בבר-אילן והשלימה את התואר במכללה בירושלים. בעלת תעודת מאבחנת ללקויי למידה ולמיומנויות חשיבה. מעבירה השתלמויות למורות לאנגלית – כרגע בנושא ה- HOTS - הבגרות החדשה באנגלית. בוגרת תואר שני בתכנית "חינוך לשוני בחברה רב-תרבותית" ממכללת לוינסקי לחינוך.

הלל לביאן רבקה, ד"ר, ראש החוג וראש התכנית לחינוך מיוחד במכללת לוינסקי לחינוך. מרצה בכירה. תחומי הוראה: חינוך מיוחד ומחקר נרטיבי. תחומי מחקר: סיפורי חיים של מורים ושל הורים בחינוך המיוחד.

הס איתי, ד"ר, מרצה בחוג לחינוך מיוחד בבית הספר לחינוך. תחומי הוראה ומחקר: שילוב והכלה של תלמידים עם צרכים ייחודיים, איכות חיים של תלמידים לקוי ראייה ועיוורים, תכניות לימוד, אלימות נוער, מתודולוגיה מחקרית.

ורסנו גתית, M.Ed, בעלת תואר שני בחינוך בגיל הרך מכללת לוינסקי לחינוך, 2010. מנהלת גן עירוני בתל- אביב, בעלת ותק של 20 שנות הוראה. המחקר שיוצג, הינו פרויקט סיום הלימודים בתכנית לתואר שני במכללה.

טבח מיכל, ד"ר, חוקרת בתחום החינוך המתמטי. תחומי העניין שלה כוללים את הנושאים: חינוך מתמטי לגיל הרך, חינוך מתמטי בחטיבת הביניים, שילוב מחשב בהוראה ולמידה של מתמטיקה, קידום אוכלוסיות קצה במתמטיקה.

יפת אילת, ד"ר, לימדה לשון והבעה בתיכון כ-10 שנים. התואר השני והשלישי שלה נכתבו באוניברסיטת בר-אילן ועוסקים בלשון ובסגנון של דתיה בן-דור. עבדה שנתיים באקדמיה ללשון העברית בפרויקט המילון ההיסטורי ובמזכירות המדעית. כיום מלמדת במכללת לוינסקי לחינוך מגוון של קורסים בלשון הן למתמחים והן לכלל תלמידי בית הספר לחינוך, בין היתר קורסים המיועדים לסטודנטים בעלי לקויות למידה. מלמדת גם הבעה עברית במכללת אשקלון.

כורם ענת, ד"ר, חוקרת כישורים חברתיים של ילדים ונוער ומרצה על נושאים אלה במסגרות אקדמיות שונות. התמחתה בייעוץ חינוכי ועבדה כיועצת במערכת החינוך. שילוב המחקר עם העבודה בשדה החינוכי מאפשר את האינטגרציה ביניהם. פרסמה מאמרים בכתבי עת העוסקים בחינוך: "מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית" ו-"הייעוץ החינוכי".

לוטן צביה, ד"ר, עוסקת בתחום הטכנולוגיות מידע והתקשורת – מחקר ופיתוח של הערך המוסף של הטכנולוגיות בהוראה של מורי המורים במכללות להוראה ושל הסטודנטים בעבודה מעשית בשדה. מתמקדת בתהליך שנוצר בעבודת צוות של מדריך פדגוגי ומרצה לתקשוב ובפוטנציאל של רשת חברתית ללמידה. בוגרת תואר שלישי (אוניברסיטת תל-אביב, 2007) ותואר שני (אוניברסיטת בר-אילן, 1993) בתחום טכנולוגיות מידע ותקשורת. מרצה בלימודי התואר הראשון והתואר השני במכללת לוינסקי לחינוך. מרכזת צוות חשיבה "מדריך פדגוגי בעידן תקשוב", וחברת ברשת מחקר "חדשנות פדגוגית" במכון מופ"ת.

לוין איריס, פרופ', פרופסור (אמריטוס) לחינוך, אוניברסיטת תל אביב ומכללת לוינסקי לחינוך. פסיכולוגית התפתחותית-חינוכית המתמחה בהתפתחות אוריינות ושפה אצל ילדים ובהשפעות משפחתיות, חברתיות וחינוכיות על התפתחות זו. עמדה בראש ועדה 'לקראת קריאה וכתיבה' שחיברה תכנית לימודים לקידום אוריינות בגני ילדים בארץ.

לנגר אורית, M.Ed, מורה וספרנית, בוגרת התכנית לתואר שני בחינוך לשוני בחברה רב-תרבותית במכללת לוינסקי. עבודת הגמר שלה בהנחייתה של פרופ' אילנה אלקד-להמן עוסקת ב"אחר" הערבי ביצירתה של תמר ורטה-זהבי: ניתוח דמות הערבי בספרים לנוער "שרוטה" ו-"סלטה לאחור".

מועלם אורית, ד"ר, סיימה דוקטורט במחלקה לחינוך באוניברסיטת בר-אילן. נושא המחקר: "מאפייני אינטראקציות מוזיקליות בין אימהות וילדיהן בהקשר למשתנים התפתחותיים של הילד". במסגרת לימודי הדוקטורט, זכתה במלגת הנשיא לדוקטורנטים מצטיינים וכן במענק מחקר מטעם הקרן הישראלית לקרנות מחקר וחינוך (IFT). בעלת MA ותעודת הוראה מן המחלקה למוזיקה באוניברסיטת בר-אילן. עבדה במחקר ופיתוח של תכניות לימודים במוזיקה במכון לאינטגרציה באוניברסיטת בר-אילן וכן כמרצה במסלול תעודת הוראה למוזיקה באוניברסיטת בר-אילן. כיום מרצה במכללת לוינסקי לחינוך במדרשה למוזיקה וכן בחוג לגיל הרך. תחומי עניין: פסיכולוגיה של המוזיקה, התפתחות מוזיקלית, אינטראקציות מוקדמות, חינוך וחינוך מוזיקלי בגיל הרך, משחק ומשחקיות בגיל הרך.

מילר מירי, M.A., מדריכה להוראת הספרות ומרצה במכללת לוינסקי לחינוך. לוקחת חלק פעיל בפיתוח שותפויות בין המכללה לשדה. פועלת ליצירת אינטגרציה שבין דיסציפלינת הספרות לבין תחומי החינוך והפדגוגיה תוך התמקדות בשילוב טכנולוגיה. חוקרת היבטים של הוראת הספרות: התפתחות מושגים מדעים בספרות, הקשר שבין שימוש בטכנולוגיות, פיתוח פדגוגיה חדשנית לבין הבניית תפיסת הוראה חדשה בקרב סטודנטים להוראת הספרות. כותבת עבודת דוקטורט בתחום הספרות העברית באוניברסיטת תל- אביב.

מירב נורית, ד"ר, מרצה במכללת לוינסקי, מרכזת את תכניות השותפות החינוכיות של ביה"ס לחינוך עם השדה, ומובילה את שותפות המכללה עם העיר לוד. תחומי התמחותה הם אוריינות וחינוך לשוני בהקשרים רב-תרבותיים, ואוריינות אקדמית. בעבר שימשה כראש תחום אוריינות במרכזי פסג"ה אחדים, והובילה יוזמות לשינויים יישוביים מערכתיים בתחום החינוך הלשוני. עבודת הדוקטורט שלה עוסקת בהבניית תכנית לימודים בית ספרית בבית-ספר חב"ד לבנות. התכנית יוצרת גשר בין המציאות החברתית-תרבותית של בית הספר לבין דרישותיה של תכנית הלימודים הרשמית לחינוך לשוני.

מרק-זיגדון ניצה, ד"ר, מרצה וחוקרת בתחום קשיים במתמטיקה והתפתחות בחשיבה מתמטית. פרסמה מאמרים בתחום הדיסקלקוליה וידע של ילדים על ייצוג מספרים וסדר מספרים. יושבת ראש הוועדה לכתיבת תכנית לימודים במתמטיקה בחינוך המיוחד.

נחליאלי טלי, ד"ר, ראש החוג למתמטיקה במכללת לוינסקי. תחום המחקר המרכזי שלה מתמקד בשיח המתמטי לימודי ככלי להוראת המתמטיקה וכמטרת ההוראה. בפרט, מחקר זה כולל זיהוי דפוסים הקשורים בתהליכי למידת המתמטיקה ובהוראתה.

סגל שרית, ד"ר, פסיכולוגית קלינית וראש המרכז לחקר הפסיכולוגיה ויישומיה במכללת לוינסקי לחינוך.

סיטון שושנה, ד"ר, חוקרת תרבות ומרצה לפילוסופיה במכללת לוינסקי לחינוך ובמכללת סמינר הקיבוצים. פרסמה שני ספרים ומאמרים בנושאים הקשורים לתולדות החינוך העברי בארץ ישראל. ביניהם מאמרים העוסקים בתפקידו ותרומתו של גן הילדים בתהליך בניית תרבות הילדים החדשה בארץ ישראל המשלבת ערכים הומניסטיים מערביים, ציוניים ויהודיים. דגש מיוחד ניתן בעבודתה לחשיפה ולתיאור פעילותה של התאחדות הגננות, אשר לחמו למען זכויותיהן המקצועיות.

סלונים שרי, ד"ר, ראש התכנית לחינוך בבית הספר היסודי במכללת לוינסקי. בעבר הייתה מעורבת בתהליכי שינוי בבתי ספר יסודיים ובגני ילדים במסגרת המחלקה לתכניות ושיטות במשרד החינוך. עבודת הדוקטורט שכתבה בחנה את העמיתות כמדיום להתאמת בתי הספר והכשרת המורים לעידן של שינויים ושל אי-ודאות. שותפה לתהליכי שינוי בתכנית ההכשרה במסגרת בית הספר לחינוך במכללה. במסגרת זאת, מסייעת בהבניית קשרי שותפות בין בתי ספר שונים לבין התכנית לחינוך בבית הספר היסודי. חלק מרכזי בתהליכי שינוי אלה מהווה הנסיון לפתח סביבות למידה מתוקשבות אשר יאפשרו פיתוח לומדים ומלמדים בעלי מכוונות עצמית, יזמים, אשר מקיימים אינטראקציות מגוונות פנים מול פנים ובאמצעות הסביבות המתוקשבות ומסייעים בכך להבניית ידע חדש ולהפצתו.

סנפיר מרים, גננת, מורה ועורכת. כיהנה כמרכזת המסלול לגיל הרך במוסד זה. הייתה שליחת הסוכנות למוסדות יהודיים לגיל הרך בארצות הברית, פיתחה תכניות בתחום השפה העברית ולימודי ארץ ישראל ועסקה בהדרכת גננות במוסדות יהודיים בתפוצות. בתפקידה האחרון הייתה עורכת "הד הגן", ביטאון החינוך לגיל הרך של הסתדרות המורים.

עזר חנה, פרופ', עומדת בראש רשות המחקר, ההערכה והפיתוח במכללת לוינסקי לחינוך. בעבר שימשה כמשנה לראש המכללה לעניינים אקדמיים, ולפני כן - כמרכזת לימודי הכתיבה האקדמית במכללה וכיו"ר צוות הפיתוח של תכנית ה-M.Ed "חינוך לשוני בחברה רב תרבותית". תחומי הוראה: הבניית ידע באמצעות כתיבה, שיטות מחקר איכותניות, רב תרבותיות ורב לשוניות בחברה ובבית הספר. תחומי מחקר: תפיסות של שינוי בהכשרת מורים, רב תרבותיות בחברה ובחינוך, אוריינות ותפיסתה בקרב לומדים ובקרב מורים מקבוצות שונות.

פורקוש-ברוך אלונה, ד"ר, ראש תחום תקשוב, מנהלת המרכז ללמידה דיגיטלית ומרצה וחוקרת במכללת לוינסקי לחינוך. בתפקידה הנוכחי משמשת גם כראש הרשות למרכזי תמיכה בהוראה ובלמידה במכללה. כמו כן, מרכזת את פורום רכזי התקשוב במכללות להכשרת מורים מטעם מכון מופ"ת, ושייכת לרשת מחקר במכון מופ"ת בתחום שילוב התקשוב בהכשרת מורים. משמשת כחוקרת באוניברסיטת תל-אביב בתחום טכנולוגיות מידע ותקשורת בחינוך. חוקרת בתחום התרבות הדיגיטלית, שילוב פדגוגיה חדשנית ותקשוב בחינוך (מ-K12 ועד להכשרת מורים), והשימוש בתקשוב כמנוף לשינוי ההוראה והלמידה. כתבה ספרים, פרקים בספרים ומאמרים בתחומי מחקר אלה.

קופפרברג עירית, פרופ', עומדת בראש מרכז שח"ק לחקר שפה, חברה ותקשורת, מרצה בתכניות התואר השני ויו"ר הועדה לעידוד מחקר במכללת לוינסקי לחינוך. בעבר שימשה ראש תכנית התואר השני "חינוך לשוני בחברה רב תרבותית" וראש החוג לאנגלית במכללת לוינסקי לחינוך. ספרי המחקר שפרסמה בעברית ובאנגלית מתמקדים במתודולוגיה מחקרית-איכותנית בתחום חקר השיח, בתקשורת בין אישית בשיח בעת מצוקה, בחקר הנרטיב, בחינוך לשוני, בבניית האני ובהתפתחות מקצועית.

ראובני תמי, ד"ר, מדריכה פדגוגית בתכנית של ביה"ס לחינוך יסודי, מרצה בתכנון לימודים וחקר ההתנסות. חוקרת ברשות המחקר במכללה ובעבר ניהלה בתי ספר יסודיים בחינוך הממלכתי. תחומי מחקר: אלימות ושימוש בסמים ואלכוהול בביה"ס.

רגב חיותה, M.A., מרצה בכירה במכללת לוינסקי לחינוך בלימודי התארים הראשון והשני. היא עוסקת בהכשרת מורים, מדריכים וסטודנטים, ומובילה תהליכי שינוי בתחום הוראת המתמטיקה לבית הספר היסודי. שוקדת זה שנים אחדות על שיפור דרכי ההוראה במתמטיקה, בעידן של שינוי. מגמתה להביא לשיפור ההישגים של התלמידים בבית הספר היסודי באמצעות שיח מתמטי ובאמצעות בניית סביבות הוראה ולמידה משתנות בתחום המתמטיקה. בשמונה השנים האחרונות הייתה חיותה רגב חברת ההנהלה במכללת לוינסקי לחינוך וראש מנהל הסטודנטים בה. תחומי המחקר שלה מתמקדים בשיח מתמטי; בבניית סביבות למידה והוראה ובעיקר בקשר בין התאוריה לבין הפרקטיקה.

רוסו-צימט גילה, ד"ר, מרצה בתכנית לתואר שני בגיל הרך, ועומדת בראש מרכז מחקר בגיל הרך במכללת לוינסקי לחינוך. כיהנה כראש המסלול לגיל הרך במכללת לוינסקי לחינוך וכראש הפורום לגיל הרך של המכללות האקדמיות להוראה במכון מופ"ת. מחקריה עוסקים בתחומי הגיל הרך, חשיבת מורים ובתחום המטפורה המילולית והחזותית ככלי לחשיפת החשיבה.

רחמן יוספה, ד"ר, מרצה לתנ"ך במכללת לוינסקי לחינוך ובמכללת גבעת וושינגטון. כתבה את עבודת הדוקטור שלה על פירושו של רש"י לתורה, באוניברסיטה העברית בירושלים. מנחה העבודה היה פרופ' יונה פרנקל שהוא מגדולי החוקרים של רש"י על התלמוד וכידוע, פירוש רש"י לתורה שאוב ברובו מהספרות התלמודית. חיברה מספר מאמרים מחקריים על פירוש רש"י על התורה. ספרה הראשון "אגדת רש"י – הערכה פרשית מחודשת" אזל. המאמרים והספר מצוטטים מזה שנים בסילבוסים של קורסים בפרשנות המקרא באוניברסיטאות ובמכללות.

שגיא רחל, ד"ר, חוקרת בכירה ברשות המחקר, ההערכה והפיתוח במכללת לוינסקי לחינוך. מנחה בהתמחות מחקר הערכה ומדידה בבית-הספר להתמחות פרופסיונאלית במכון מופ"ת. תחומי המחקר שלה: הכשרת מורים, התפתחות פרופסיונאלית של מורי-מורים, פניות לעזרה.

שיניאק רפי, ד"ר, מלמד וחוקר בתחומים: חינוך יהודי בארץ ובתפוצות, זהות יהודית, חינוך לערכים והוראת השירה העברית בימי הביניים. שימש בעבר כמנהל פרויקט "תרבות ירושלים" במקסיקו כנציג המחלקה לחינוך של הסוכנות בארצות-הברית. כיהן כמרכז האקדמי במכללה. לימד ועבד במרכז מילטון לחינוך יהודי באוניברסיטה העברית, במלי"ץ, במכללת דוד ילין, ב- H.V.C, במכללת לוינסקי לחינוך, בבית-הספר הניסויי בירושלים ובתיכון חדש בתל-אביב.